

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

VII.

Излази половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

X.

ИЗ ОБЛАСТИ МЕТОДИКЕ.

Пише учитељ.

(Наставак.)

NACIONALNA

ВОВЈАДКА И МА.

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Давање задатака у основној школи треба да заузме више времена, но што је то до сада било. — И ако има противника задацима у основној школи, нама се чини, да се задацима, као и читањем, реситовањем, учењем приповиједака, пословица и цјесама на памет, постиже оно, чему се тежи граматиком. Овдје се ученик вједба, како ће коју ријеч написати, одвојено или састављено, како ће везати мисли и пази, како ће примијенити своје знање. Овдје се вједба лијепом писању и граматичким правилима. Управо задаци се јављају као саобраћајно средство између учитеља и ученика; они их доводе у најтјешње односе. Од њих има користи и учитељ и ученик.

Учитељ има користи од њих у томе: прво, што по задатку види и сазна ступањ знања и вјештине код својих ученика; друго, што учитељ може у једно исто вријеме да се зачима са више класа; треће, што учитељ може помоћу задатака уносити у наставу већу многостручност; четврто, што може да заинтересује и укућане дјетиње за школски рад, а то је већ једна знатна добит.

Ученици имају користи: прво, што дају прилике да самостално раде; што буде код њих самосвијест: да сваки позна

самога себе, — да зна шта је кадар урадити, а шта није; друго, што задаци дају прилику да ученик увиди и сузбије мисао о својој прецијењеној способности. Кад не би било задатака, могао би ученик доћи и на такву мисао: да зна све што се у школи предавало; али кад дође какав тежи задатак, онда тек увиди, да не зна оно, што се у школи учило, и да на основу тих лекција не може ријешити оно, што му је задато. Плашљиви ученици увиде, да и они знају нешто, и да нијесу, баш ни за шта. Најзад они дају прилику да утврде ученици и добро упамте оно, што су учили.

О собине задатака.

По својој особини задаци треба да су *јасни и одређени*. — Јасни треба да су с тога, што се од ученика захтијева, да зна на чисто шта се за један задатак од њега очекује. Ако задатак не буде јасан, онда га неће разумјети. У овоме погледу важи као правило ово: колико је мање предходило задатака и колико су дотле имали мање прилике да решавају задатке и у колико су ученици млађи, у толико треба више пажње поклонити задацима, треба да се више марљивости радити.

Сваки учитељ треба да се увери о разумљивости задатака, које ће постићи овако:

1. Ако сам понови још једанпут задатак, како би га ученици боље разумјели, схватили;
2. Ако тражи да ученици сами понављају задатак, или ако га он сâм на примјерима добро објасни.

Прије него што пријеђемо на давање задатака, потребно је да споменемо да се задаци, по мјесту дијеле: на *школске* и *домаће*, а по начину: на писмене и усмене.

Кад се у школи дају задаци, треба да ученици препишу са велике школске табле на своје таблице, за вријеме док траје школски час. Старији ђаци имају да запишу у свешчице те своје задатке. Кад се дају писмени задаци, онда један ради на великој школској табли, а остали прате га у раду. Кад сврши, позивају се ученици да траже погрешке, па пошто се и то сврши, онда ученици преписују, млађи на таблице, а старији у свешчице.

Задаци треба да су према радној способности ученичкој — одмјерени. При давању задатака не смије се претпостављати много знања, па им давати теже задатке, које не могу изградити. Дакле, не треба им давати тешке задатке, али исто тако

не ваља им давати ни сувише лаке задатке, него одмјерене, који ће одговарати снази, способности ученичкој. Прије но што ће дати писмене задатке, треба да стварно, потпуно разумљиво објасни дјеци претходном наставом.

Задаци треба да су још према времену, т. ј. да нијесу сувише велики и опширни. Боље је дати мањи задатак, па тражити да буде тачно и потпуно израђен, но опширан, па да буде рђаво израђен. Ово је нужно још и с тога што је учитељу немогуће контролисати опширне задатке, особито зими кад су кратки дани, па је боље да су краћи, него да остану непрегледани. К овоме се још може додати и та околност, што се од многих породица не може очекивати помоћ, него, шта више, и сметње, особито у прољеће, кад настану пољски радови и требају њихове помоћи. За ово се може узети и тај разлог, што дјеци треба увијек оставити довољно времена за играње код куће, јер је кретање од пријекне потребе за њихову физичну природу и за освјежавање душевних моћи.

Све ове прилике учитељ је дужан узети у обзир при давању задатака, и све што се може урадити у школи, да уради, а да не преноси на кућу. *Ако они задаци, што се оставе за код куће, треба да се донесу у школу готови, израђени.*

Задаци треба да буду још еластични. У једном разреду нијесу сви ученици повједнако даровити — способни; зато се мора пазити да задаци имају еластичности, да су растегљиви, а ово значи: макар како да су ограничени, опет сваки задатак треба да буде подесан како за слабије ученике, тако и за даровитије, како би могли своју даровитост у знању и вјештини свестрано употријебити, у већој савршености. Ако тога не би било, онда би задаци били само за слабије ученике, и онда би требало давати даровитијим друге, а ово се не смије допустити, већ задаци треба да заинтересују и слабије и боље ученике, да буду погодни земљинте да и једни и други могу окушати своју снагу: слабији да се увјере е и они могу нешто урадити, а даровитији да могу своју способност показати. С тога је учитељ дужан строго пазити на *еластичност* задатака. За тај циљ треба да учитељ увијек има већ спремљених раније задатака, како не би на брзу руку давао задатке, па да испадну сакати — неподесни.

О поправљању задатака.

Поправљање задатака врло је важно. Без њега не би се могао постићи циљ наставе. При том послу важе ова правила:

1. Ниједан писмени задатак не смије остати непрегледан, а усмени — несаслушан. Сваки се мора претресати с ученицима: има ли погрешака и које су те погрешке? Ако има што за исправљање, мора се исправити, а никако не смије погрешан задатак остати, јер неисправљен задатак не доприноси никакве користи и никад се не би ништа постигло таквим задацима.

2. Учитељ је дужан сваку погрешку истаћи и показати ученику; поред тога он треба не само да истакне све погрешке пред ученицима, него да те погрешке **исправи**, како би ученици пазили да други пут не чине те исте погрешке.

3. При прегледању задатака учитељ је дужан подвлачити сваку погрешку, како би ученик пошље брзо и лако могао видјети погрешке своје. При овом може подвући веће, а мање, ако се подразумијевају уз веће, т. ј. ако су једне врсте, могу остати неподвлачене, али се морају претресати у говору.

4. Ако је у једноме разреду велики број ученика, те није могуће савладати обраду задатака, допуштено је, ако то педагошки разлози и обзири допуштају, да узме у помоћ најбоље ученике при поправљању задатака.

Напомена. Педагошки разлог, да се не узимају ученици, био би тај: код тих ученика разбудила би се сујета и гордост према друговима. Док се тако једни уздижу тиме, други губе вјеру у своју способност. Овакво штогод у школи се не смије допустити, и мора се у таквом случају тражити други начин и друга средства. На пр. могло би се овако: узети задатке неколицине и исправити погрешке, па онда заповидјети осталим ученицима да сами своје погрешке исправе према оним задацима, и да један другоме налази погрешке.

5. При прегледању задаци се морају и опјењивати, при чему ваља пазити на прилежност при израђивању. Разумије се по себи да не смије изостати савјесност. Даље треба обратити пажњу на самосталност, чистоту и тачност, и на пошљетку: „какав рад, таква награда.“

О наставним средствима.

Предмети, које учитељ узима као потпору при предавању и ученици при учењу, зову се *наставним средствима*. Док су у рукама учитељевим, зову се „*наставна средства*“; а кад су у рукама ученичким, зову се „*средства за учење*“. Она су заједничко добро цијеле класе, школе и т. д., а могу стајати на зиду, или на нарочитом мјесту, одакле се узимају кад су потребна.

Као најважнија средства јесу: природописне слике, словарица, модели, рачунаљка, слике бројева, глобус, карте, историјске слике, геометријска тијела, хемијски апарати, преглед цртања, табла, сунђер и т. д.

Може се рећи да је између свих највужније средство *црна табла* са сунђером, кредом, лењиром и шестаром.

Потрошња креде може се узети као мјерило очигледности и способности учитељеве, јер све, што хоће да се саопшти духу дјетињем, треба претходно да се представи на табли, оку ученичком, као год што је набавка књига мјеродавно мјерило марљивости учитељеве, која се најбоље може оцијенити по томе, ако учитељ сам ствара та наставна средства, у оскудици наставних средстава.

Средства за учење својина су ученичка. У њих долазе: читанка, катихизис, библијска историја и т. д. Али књиге треба да су само спомоћно средство за наставу, а учитељ треба да је права књига, из које ће ученици да чују све. Ако су књиге написане китњастим стилем, високим за дјецу, ако има сувише сложено — разгранатих и заплетених реченица, онда такве књиге неће допринијети користи, него ће, шта више, мучити дјецу, и боље би било да сасвим изостану. Ученици у осн. школи треба да су написани дјетињим језиком, па да се њима постигне оно што се жели.

Доље, у „средства за учење“ спадају још: вјешбанке, материјал за цртање и писање, таблице с крижуљом, лењирићем и сунђером. И она су важна као и прва.

Наставна средства мјере се по томе: да ли су добра, проста, практична, употребљива, да ли су довољно велика, али негломазна, да ли се могу лако чувати и оправити, ако се повриједе — покваре, и на пошљетку каква им је цијена, јер сиромашне општине нијесу у стању набавити сасвим скупа средства; а кад могу подједнако послужити и она, која су јевтинија, онда је паметније њих купити.

Важност наставних средстава.

Ако се имају наставна средства, настава је очигледнија, разумљивија, интереснија; а најбољу улогу врше онда, кад их има у мјешовитим школама, гдје има повише разреда. Док ради учитељ с једним разредом, другима да да раде на таблицама.

Ну, поред свега тога што наставна средства имају неоспорну важност у постигнућу успјеха, ипак успјех зависи од

учитеља: ако је учитељ и наставник и васпитач, ако је на свом мјесту, па уз то нема препрека спољашњих, онда ће он постићи успјех. Према томе погрешно је, ако ко прецјењује наставна средства.

О познавању школе.

У овом дијелу, као нарочитом одјељку Методике, говори се: о школи, учитељу и школској управи.

I. Школа. — Према циљу, коме се школом тежи, оне се се дијеле: на *основне, средње и више*. У више школе спада, на првом мјесту, велика школа, или боље: свенаучиште; у средње: богословија, учитељска школа, вел. женска школа, гимназија и т. д.; у *ниже*: све основне школе, ратарска, трговачка и недјељна.

Даље, школе се дијеле: на мушке и женске (код нас само у главнијем варошима); на градске и сеоске (ово само код много срећнијих, који нијесу провели сав живот дојакошњи, као ми, у очајничкој борби за осигурање живота од хијене са истока, која бијаше разјарила ненаситне чељусти да прогута сву Јевропу, да јој не западе у грло малени, али јуначки српски народ; но који су у срећним приликама, када су једни наши преци издигали на вољу Дунавски, а други опет јуначки падали под ударцима варварског Оружја, чинећи тврди бедем томе Западу, могли све силе посветити унутрашњем животу народном: да га просвијете и образују, зашто је Запад и могао постићи такав културни напредак, који се види сада, и имати такве успјехе на пољу свих наука, корачајући гигантским корацима, без икакве сметње. Али ни ми не треба да очајавамо, што смо изостали, у том погледу, иза западњака, јер и наш мили народ корача, истина, лаганим, али поузданим корацима просвјети и има свих услова да постане културним, ако Бог да, и славнијим, но што је негда био.) Градске школе дају опште образовање за занате, индустрију и т. д., а сеоске за земљорадњу, сточарство и т. д.

Спољашње уређење основне школе.

У спољашње уређење долази: 1, *избор мјеста за зграду*. При овоме треба имати у виду: *особину и положај*. Земљиште, по особини, не треба да буде влажно, подводно, него оцједно, обрасло шумом и т. д.; по положају, не треба да буде изложено вјетру и то: сјеверном или јужном, или каквим елемен-

тарним појавама. — Даље, треба узети у обзир даљину од ђачких домова и с каквим ће зградама бити у близини: да ли ће бити близу какве радионице, фабрике, ковачнице, касарне, кафане (Ово највише бива у градовима) друма, којим кола пролазе, пијаце. Дакле, школа не треба да је удаљена много од ђачких домова, ни пак да буде у близини с поменутиим зградама и мјестима.

У спољашње уређење долази још: 2., *просторности школске зграде*. Прописано је, да ниједна учионица не смије бити мања од 34 □ м. површине патоса, а у висину да има, и то најмање, 3 $\frac{1}{2}$ метра. Кад се израчуна шта захватају клупе, табла, сто, пећ и т. д., онда треба да дође на једног ученика 0.75 □ м., а 2 кубна метра опет на сваког запремине.

Уза школску зграду треба да буду нужници. Свака учионица треба да има свој нужник, па, ако је могућно, и свако одјељење. Ако има ђака оба пола, онда нужници морају бити посебице. Даље, нужници треба да су удешени тако, како не би смрад долазио до школе: треба да су довољно удаљени и на заклонитом мјесту од прозора и врата.

Како при зидању тако и при проширивању и оправљању школске зграде треба саслушати љекара (ако га има).

За освјетљење потребно је великих прозора на учионици. Ако се не могу направити велики, онда не смију бити нижи од патоса највише 1,15 см. Мање прозоре треба правити косо, како би се свјетлост равномјерно расипала по школи. Кад би била зграда велика и удесна да се ставе велики прозори, онда, пошто је љети велика свјетлост, која шкоди чулу вида, ваља стављати завјесе или омазати стакло кредом. — Клупе треба да су тако удешене, да свјетлост с прозора долази с лијеве стране, јер с десне стране кад долази рука прави сјенку, која шкоди очима — Прозори треба да су с оне стране, како то захтијева хигијена, т. ј. с јужне или југозападне, а никако са сјеверне или сјеверо-источне, као што би се можда могло и данас наћи таквих школа.

Гријање. — Њега треба тако удесити, да температура никад не буде виша од 12 по R. а 15 по C. Због овога потребно је да топлотомјер стоји у школи, али даље од фуруне, а на висини 1,20 см. од патоса. Више да стоји топлотомјер, не би нам показивао праву мјеру топлоте, пошто је горе топлота већа, а сасвим доље мања. За ово је здравствени разлог, јер зими дјеца, кад изиђу из прегријане собе знојава, могу лако прозепсти и навући на се неку бољетицу.

Вјетрење. Да би се потрошени ваздух, у интересу дјечијег здравља, занављао, потребна је вентелација, која се има вршити отварањем врата и прозора, како би свјеж и чист ваздух долазио у сваки кутић. Вјетрење треба да се врши по свршетку школскога рада, пошто дјеца отиду кућама, и прије него што дођу у школу, изјутра. Такође треба је провјетравати између часова 10—15 минута, али дјеца треба да су на пољу. Али ако је хладно, онда дјеца треба да стоје у ходнику. Никако се не смије допустити да дјеца стоје у учионици за вријеме *вјетрења*. Него поред овога свака школа треба да има вентилатора, како би се у свако вријеме прочишћавала. Гдје нема овога, онда треба на горњем крају прозора направити отвор, решетку.

Поред вентилације треба строго пазити на то, да се учионица и сва одјељења у школи чисто држе: да нигдје нема ђубрета, које би трулило и кварило ваздух и тиме тровало и ученике и учитеља. Нарочито је потребно нужнике држати чисто: сваког дана ваља их у вече прати.

Школски предмети.

Свака школа ваља да има клупе, које треба да су тако направљене, како не би квариле ни вид ни здравље дјечије, т. ј. ни да су ниске ни високе много, но према узрасту, да имају са стране наслоњачу за одмарање. Даска, на којој се пише, не треба сувише да је одмакнута или примакнута дасци, на којој се сједи, јер кад је близу, кваре се плућа, а кад је далеко, онда се криви кичма и дијете не може ни да ради, но се за врло кратко вријеме умори. — Даље, школа треба да има *учитељски сто*, који ваља да има фијоку са затвором, како би се могла чувати очигледна средства, за један час само што су потребна, и он треба да стоји малко издигнут, како би учитељ имао што бољи преглед ученика, како би видио шта који ради и како пази; затим — *цивилук*, који треба да стоји до врата у ходнику, да не би ученици квасном одјећом, уносећи је у нутра, кварили ваздух; још треба да има: *шабла, сунђер, умиваоник, суд за воду*, да учитељ опере руке кад их испрља радећи кредом, *суд за пијење воде*, између часова, *штан* за учитеља, *часовник, шопломјер и орман*, гдје ће се чувати ствари.

II. *Учитељ.* — Најбитнија потреба за једну школу јест добар учитељ и сасвим је праведно, што се вели: „Какав учитељ, таква школа“ и „Учитељ је душа школина.“ Из овога излази да је школа добра, ако има учитеља добра, али, и ако је та

истина неоспорна, ипак треба знати да успјех зависи још од других чињеница, као од средства за наставу, школских власти, које помажу да дјеца уредно походе школу и да се набави оно, у чему оскудицу трпи школа, и самога домаћег васпитања дјечијег, и од тога, колико грађани цијене школу и просвјету, јер гдје грађани немају љубави према школи, тамо ни најбоља полиција не може их приморати на вршење обавезе према школи. К овоме може се додати материјално стање самога учитеља, јер гдје у кући влада биједа и крајња сиротиња, тамо не може ни бити одушевљења за рад и љубави према позиву, што је неопходно за свакога учитеља, ако ће се жељети од њега успјеха а тражити, као што се хоће и мора.

Од учитеља се тражи да је наставник и васпитач. Ово се двоји у теорији, али у пракци је заједно обоје; јер ко је добар наставник, тај је добар и васпитач. Да би пак учитељ имао васпитног утицаја на повјерену му омладину, од њега се захтијева, да је како душевно, тако и тјелесно здрав, јер учитељ с тјелесним недостацима изазвао би смијех код ученика и не би имао учитељског ауторитета. Даље, од учитеља се захтијева основно опште и методично образовање; да у свима врлинама служи као образац. Добар учитељ; да је увијек задахнут искреном љубављу према ученицима и науци. Ако овим особинама влада учитељ, онда ће власт имати:

1. Биће господар над самим собом;
2. Биће господар над предметом који обдјелава;
3. Биће господар над ученицима и наставом;
4. Имаће власт над приликама својих ученика.

1. *Учитељ ће бити господар над собом:* а.) ако буде потпуно владао над собом, а владаће над собом: ако буде чист, опран, очешљан и т. д.; ако говори како треба, те не дречи и не пјева; кад нема манира; кад може савлађивати страсти, на пр.: љутину, гњев, напраситост, претварање и т. д.; б.) кад не показује љеност и равнодушност према своме раду, него кад искрено воли свој позив и одушевљава се својим радом.

2. *Над својим предметом господариће:* а.) ако је на чисто, чему ће учити дјецу на овом часу, а чему на другом и т. д.; б.) колико ће грађе узети за поједини час: да не буде иного ни мало за дјецу, но према њиховим моћима; в.) како ће ту грађу обрадити, на који начин, којим ће се методама служити. — За све ово потребно је савјесно припремање за сваки час, и учитељ ће владати предметом, ако буде то чинио.

3. *Господар над ученицима биће:* а.) кад упозна сваког ученика, његове личне особине, а за ово је потребно да је добар психолог и педагог и да посматра ученике, да ступи у ближи додир с њима, једном ријечи: да уђе у дјетињу душу; кад створи, ако је кадар, морални ред у школи; в.) кад изабере, за вријеме давања наставе, једно мјесто, на коме ће стајати, а не да се шета и тиме да расијава ученике.

4. *Господар над приликама и односима биће:* а.) Ако је стрпљив и обазрив, и б.) ако буде прихватио код дјецe ону страну, која је најбоља, да се сузбију рђаве навике дјечије.

Ради усавршавања, учитељ је дужан, на пошљетку, да строгом критиком пропраћа свој свакодневни рад, при чему треба да има на уму ово:

1. Је ли било достојно његово држање; је ли имао рђавих манира; је ли показивао страсти, љутину суровост и т. д.; је ли лијен, хладан, био према настави и т. д.

2. Је ли био добар избор грађе; је ли правилно извршена обрада грађе; је ли се имало правилно поуздање к циљу; је ли се ишло од познатогa непознатоме; да ли је било очигледности; да ли је логички рађено, предавано; да ли је добро научено; да ли је било предавање просто, а причање живо описивање и објашњавање; јесу ли питања била правилна; јесу ли на цијелу класу управљана и правилно раздавана ученицима и т. д. и т. д.

3. Какав је био тон учења; да ли је умιο заинтересовати дјецу и покренути их на саморадњу; каква је била дисциплина да ли је имао ученике увијек пред собом; јесу ли дјеца давала јасне и добре одговоре и т. д.

4. Да ли се обазирао на слабе ученике; је ли му настава била очигледна и при оскудици наставних средстава; је ли био праведан при кажњавању и награђивању, давању оцјена; је ли мотрио на све што шкоди и опет користи њиховом здрављу, и најзад у кратко: је ли му била настава успјешна; јесу ли ученици упућени саморадњи и самосталности; је ли гледао да образује ваљане карактере од свијех ученика. Ако је учитељ кадар на све ово одговорити, онда је испунио своју дужност, одужио се своме народу и дјеци, која су повјерена његовом старању.

Спрема учитељева.

Позив учитељски стоји у тијесној вези с позивом свештеничким и никако се не могу раздвојити. Учитељ је свештеник

и свештеник је учитељ. Обојица треба да уче и младе и старе и да им свуда предњаче примјером. И један и други васпитач је, и само се разликују у говору и у неколико путовима, којима иду, а у ствари се те двија службе не могу одвојити.

Да би учитељ одговорио своје узвишеном, али тешком позиву, треба да има стручне спреме, и то озбиљне спреме. Не треба сметнути с ума и то, да се не треба ослонити само на спрему, стечену у школи, па онда себе држати као довољно спремна, и ни мало се не старати да се и даље напредује у знању. Ово је факт, који не тражи за се ничијих доказа и теорија. Он је већ неоспоран — као догма. Јер као год што сваки почетник у обичном занату није прави мајстор, но тек има да буде, послјије дугог и дугог вјежбања — рада и прак- тике, тако исто и учитељ почетник није мајстор од заната, него тек треба да постане. С тога треба сваки да, послјије школе, ради; тек послјије клупе он има да стече знања, искуства и прак- тике у давању знања својим ученицима. Тада тек има да примијени теорична правила на пракцици. Њему, као и свештенику, потребно је да чита литературу свога народа, да прати напредак наука да чита педагошке књиге и листове и туђа предавања. Поред тога треба да се бави и другим пред- метима науке, јер ако то не чини, он може предавати ствари застарале, које су замијењене новим, бољим. Не мање је важно за свакога учитеља читање класичних дјела, похађање учит. удружења, споразум са својим колегама. Веома је одвратно и ружно видјети два млада наставника, или више њих, гдје воде рачуна и разговор о пикантеријским стварима стварима веома ниским и недостојним за једног интелегентног човјека. На велику жалост, код нас тога и сувише има!!! Наш један „млад“ учи- тељ прије ће проговорити са својим колегом о овом или оном, овој или оној ствари, прије ће се бавити и таквим шалама, које унизују достојанство његово, него што ће навести ријеч о томе, како ће се боље доскочити некој недаћи у нашем школском раду, или о научним предметима, о савременом дру- штвеном кретању и т. д. — Истина је, да има изузетка, али у већини може се то видјети, и ко год жели да промотри приватни живот учитеља нашег, он ће се увјерити. Није нам намјера да кога критикујемо тиме, колико искрена жеља да се из нашег кола тријеби све оно што не ваља, што не доликује, па да се пође путем обрзованијих од нас. Не треба мислити као да се овим жели да учитељ буде заузет само озбиљним питањима свакад. Не. И он је човјек и

њему треба одмора. Допуштено је и њему да се весели и шали, али то мора бити у границама пристojности: не смије заборавити на себе и положај у друштву; треба да зна да је он свјетлило и да треба други на њ да се угледају. Мислимо, да ће сваки озбиљан човјек одсудно бити противан свакој незграпној шали и дјетињарији, а тим прије треба да буде учитељ противан томе, чији и најмањи покрет свраћа пажњу других. — Што баш на овом мјесту проговорисмо ово неколико ријечи, желећи да се такви тргну из заноса, који ће им само нахудити, а никако користити, на то нас је навела једна немилa појава. Колико треба на то да пазе они што гријеше, толико се морају старати о подизању морала, а за ово је најбољи примјер, а не голе ријечи само, они који не стоје баш на висини. (Нека би дао Бог да је ово обмана и да таквих нема.)

Ради бољег напредовања у раду, учитељству је насупна потреба „удружење“ и фонд за њихову сирочад и удове, како се не би скитали од немилa до недрага. Да је садашњи наш положај доста мизеран, мора се признати; али се и то мора признати, да смо ми сами узрок томе — наш нехат. Здружимо се, помогнимо се сами, па ће све на боље поћи. Што двије руке ураде, не може једна; што могу двојица, не може један!

О школској управи говори се у Школском Закону, а може се и овдје напоменути само толико, да лица, што сачињавају *ураву*, треба да су писмена, која ће појимати задатке школе и своју дужност.

(Наставиће се.)

РАШКА ЦРКВА (Киша Рашке).

У подножју Градине или Сребрне Главице, западно, а источно од Враке, налази се развалина једне цркве, која својим остатцима доказује, да је из оног архитектурног доба, кад се пазило само на средства — из доба рококо, као и то, да су они, који су руководили том грађевином, били немали капиталисте. Латини скадарски веле: „Ко дође у Скадар, а не види Кишу Мален, тај не зна гдје је био и шта је видио.“ У истини, то исто могу рећи и хришћани Врачки и данас, поред тога, што је од те цркве остала само слаба поставка, из које гле-

далац може извести приближни појам о тој згради, кад је она била у цијелости.

И заиста мора се признати скадарским латинима, да сваки, који би пошао у Скадар, а не би видио Кишу Мален, не би имао што причати из архитектурног свијета те вароши.

Био сам неколико пута у Скадру, али ни једном нијесам пропустио, да не пођем да је видим. Колико сам више ишао, то ме је све више задивљавала велељепност тога храма. Зграда је толика, да у дужини без олтара износи 60 мушкијех корака, а у ширини 20. На фасаду су троје врати; средња су толика, да би могла ући commodно највиша зетска кола, кад су најбоље натоварена сијеном; на двије стране по једна мало мања од онијех средњијех на фасаду. Уз олтар подигнут је торањ од црвене опеке, који је толико висок, да би, мислим, једва човјек могао добачити га каменом из праће, а широк је до 5 метара; на торњу је сахат, који показује са три стране: арапски, римски и турски и седам звона.

У унутрашњости храма су неколико преградака, у којијема се налазе кипови од гипса природне величине у свој свештеној одјећи. Кад гледаш на каменог прикрајка свијет, који пролази, чини ти се да миле кенеди, а сам себе осјећаш, да нијеси виши од кокошке.

Под овим заглављем није ми намјера да еписујем Кишу Мален (Вељу Цркву) скадарскијех латина, то је за мене немогуће, а могуће је за онога, који је има вазда пред очима, а уз то има и мало општрије перо — већ ми је намјера, да паралелишем њој Рашку цркву, о којој је ријеч, те да бих тијем јасније истакао читаоцу ових редака слику Рашке цркве; јер, судећи по остатцима Рашка црква ни у чему није уступала првој, ако не превазишла архитектурном вјештином, а то се да виђети из описа остатака, који се износи у шљедећим редцима.

Рашка црква носи то име по имену села Раш, које се налази у близини цркве са сјевера. Црква је грађена у виду крета; колико је дуга, толико је широка, по 48 лаката; грађена је сва од тесаног камена, облика паралелограмова, ни више ни мање него опека, који су тако чврсто спојени били један за други, да вид, који је обаљен на земљу, стоји у цијелости, као плот да је. Тај вид и данас може се као такав виђети, ма да тамошњи људи не памте кад је пануо. На сјеверном углу западне листре подигнут је торањ, чија висина, веле, мјерила се са висином Градине или Србрне главице, а и

данас пошто се велики дио од њега окрнуо, висок је толико, да човјек једва може да добади каменом из руке, а назад неколико година, говори један мјештанин, да је гађао гаврана, који је стојао на врх торња, пушком са сачмама и није могао добацити.

Како сва остала црква тако и торањ грађен је од камена четвртастог једнаке величине и облика.

У близини цркве виде се некакви волтови, као да су какви јаркови средњевјековнијех замака; ту се виде још и друге зидине; мора да су и то црквене куће биле ради извјесне сврхе, јер су у непосредној близини цркве, у црквеној авлији.

Каквијех писменијех споменика не може се наћи, јер што је било вриједно пажње, однијели су латини скадарски и језуити, који су долазили да то испитују. Авлију, која се налази око гробовља, дао је сазидати Смаил-паша, валија скадарски, назад 30 година о свом трошку. Повод му је дала била свађа, која се рађала међу хришћанима врачким и латинима арбанашким. Од прије, пред том црквом копали су се и хришћани и латини. Но хришћанима је криво било, да се латини копају ту, за то хтјеше им забранити. На латинима исто тако. На пошлетку свађа и отмица око цркве дође до боја; валија чује то те одмах пошље неколико суварија, који ступају битци на пут. Да се не би више то догађало, валија варади те се подигне авлија око цркве, а забрани и хришћанима и латинима да се пред њом копају. То правило постоји и данас: нити се копају хришћани ни латини.

О грађењу те цркве постоје неке гатке, од који сам ја могао докучити само ове двије: Прва је, да сви камени, који су се на тој цркви утрошили, додавани су с главице на цркву из руке у руку без да су се иједна кола употријебила, ма да главица остоји од цркве више од 10 минута; друга је баснословнија — да за вријеме грађења самога боба потрошило се 70 товара.

У пошљедње вријеме, назад 15 година, опет се поновила била препирка око исте цркве; на страни православнијех били су и скадарски Турци, доказујући, да је Рашка црква била православна. Хришћани скадарски умолу Султана преко Рашко-Призренског митрополита Милентије, те им да ферман, у коме се потврђује, да је Рашка црква православна. Тијем се прикрати неспоразум између хришћана и латина. Тај ферман налази се код једног од скадарских хришћана.

Храм је посвећен св. Јовану.

Приповиједаху, да је у оно старо доба мачка могла ићи преко кућа и догања од Ријеке Кира до Ријоле. И данас се налази остатака из оног доба, кад је то постојало као: новаца, тигала, зидина и другијех споменика. —

Око три уре пута јужно од поменуте главице находи се Дришки град, на коме се налази по турском турбе, у којему је турски евлијат (светац) Ту се Турци купе сваке године на Ђурђев-дан на панађур. Ту могу доћи и друге вјероисповијести, али примаћи се турбету може само мухамеданац, јер другим на пр. православним сами Турци не дају да се примакне. Ту стоји вазда по један човјек, који чува, да не дође ко, да га бајаги украде. Тај исти стражар чини неку послугу евлијату као: доноси му воде да узима авдес, мијења му цревље, од којих, како они причају, може по двоје на годину да раскине и др.

Наши, т. ј. православни, веле, да заиста ту постоји светац именован св. Тома.

Прича се, да су једном пошли неки хришћани, примакли се при томе турбету и турбе не само отворило, а њима се указао светац. Од тог доба Турци не дају хришћанима, да се примичу. Турци нити се могу примаћи ту, гдје су ови хришћани долазили, нити могу турбе отворити.

У тијем крајевима има доста старинских споменика, као: црквина, зидина, градина и др. које све врједи пажње. Али ће и то у своје врјеме изаћи на свјетлост, у колико се могне досећи.

П. П. Мајић, учитељ.

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ О ЗНАЧАЈУ СРПСКИХ МАНАСТИРА. ¹⁾

У оно несрећно доба, кад српска држава и српски народ бјеху потлачени, кад мораху, да робују петовјековном непријатељу српском Турчину и од овога најгрозније зулуме и насиља да трпе, и опет да све те своје тако велике и тужне јаде и невоље не смију никоме, па ни самоме Богу јавно да кажу и исповиједe — у то несрећно доба у српским земљама,

¹⁾ Грађа за предавање.

истина у најзаклонитијим, али у најромантичнијим и као босиљак китњастијем шумама и планинама, подизаху се скромне богомоље ојађенијех и потлаченијех — српски манастири, који су од великог значаја били за српски народ, јер су они били једино приступачно мјесто Србима, кад су под Турцима робовали, да се могу скупљати, те се народ у извјесне дане ту скупљао и здоговарао о устанцима за ослобођење.

И ако ови манастири за онда бијаху веома сиротни и уопште скромни својом имовином, и ако нико онда не смијаше или боље рећи не хтијаше да отворено штити Србина, ипак, у оно несрећно доба насиља и зулума, манастири бијаху једина мјеста, гдје српска паћеничка душа налазаше сваке заштите, помоћи и утјехе; а српски калуђери и свештеници бјеху једини, који искрено тјешеше невољнике, јуначки храбрећи их и улијевајући им наду на избављење и бољу будућност, доказујући им, какве су муке и страдања подносили од незнабожачкијех народа и њихових свештеника и сами ученици Христови — апостоли и многи други побожни и научени хришћани, а особито поглавари цркве, који се стараше за раширење науке Христове, да су на најгрознијим мукама душу своју испуштали, те их је св. црква признала за своје угоднике и светеље, а побожни хришћани над гробовима тих угодника подизаху храмове, посвећујући их оном светељу, над чијим је гробом храм подигнут.

Калуђери су нам одржали наше светиње — манастире, не гледајући што су оно била најкритичнија времена, пуна искушења, у којима се могла одржати само одважна воља и духовни челични карактер. Калуђери нијесу проводили свој живот безбрижно и немарно, већ су настојавали бодрим очима, наклоњеном вољом, трпјеливошћу и истрајношћу над својим народом. Они се не дадоше очајању нити подлеглоше искушењу, већ чуваше и очуваше, бранише и одбранише: крст, вјеру и народност не силом и снагом, већ истинитошћу своје науке и трпеливошћу својом и осталог народа, које га је кријепило уздање у свемогућу силу Божију. Цркве и манастири били су најтврђи браниоци, те се народ очувао у православној вјери, одржао непокован морално, очеличио у јунаштво, бранећи и чувајући те највеће своје светиње.

И прва мисао за ослобођење и устанак такође је најприје поникла у српским манастирима. Ту се најприје савјетовало и преговарало о устанку. Ту је највећма набављено и скривено оружје и џебана и остале нужне потребе за устанак. Једном

ријечи цио план уставка, тако рећи, у манастирима је био склопљен и ријешен. А кад је већ дошло вријеме устанку, калуђери су међу првима с крстом у једној, а оружјем у другој руци, позвали народ на устанак за ослобођење и сами се најхрабрије борили.

Српски су калуђери били свагда трн у оку Турцима и свагда су гледали, да њих прве смакну, као оне, који се свагда стараше за ослобођење народа, као што то видимо у српском устанку под Карађорђем, гдје се дахије договарају, да убију српске поглавице, па међу првима Хаџи Ђеру и Хаџи Рувима. Фочић Мехмед-ага, говорећи кога ће погубити за ове двојицу, устима српског гуслара вели:

„Док погубим до два игумана
Хаџи Ђеру и Хаџи Рувима,
Који знаду злато растапати
И са њиме ситне књиге писат'
Нас дахије цару опадати“ — и т. д.

И погубио их је. Они падоше међу првима као жртва дахијског насиља, да из њиног пепела у скоро сине слобода.

Божјом помоћу и оваквим узвишеним и племенитим радом наших манастира и калуђера с једне и храброшћу и пожртвовањем нашијех предака с друге стране, већи дио српскога народа се је ослободио.

Послије ослобођења почео је да у ослобођенијем државама цвјета и напредује српски народ, а са њим и српски манастири.

Манастири осим тога што бијаху прибежиште потлаченог народа и мјесто, гдје се чинио зговор о ослобођењу — бијаху у то доба једини и највећи расадници српске народне просвјете; јер у оно вријеме није било по селима и градовима српскијех школа, као што их данас, хвала Богу, има, те су школе и науке већином биле по манастирима, и ко је што желио научити, тај је морао к њима на науку ићи. Од туда су и долазили српски народни учитељи и свештеници, који су уз помоћ својих старјешина по народу отварали српске школе, у којима су се српска дјеца учила најпотребитијем знању.

Један између тих српскијех манастира, којег су, као и многе друге манастире, подигле побожне руке Немањића, јесте манастир Морачки у чувеној српској покрајини, у њедрима страдалника — у кршној Морачи, који и данас стоји у читавости својој, те казује народу и путнику из свију крајева свијета „куд се ђеде Немањића благо“ и казује темељитост у православлу, а у науци образованост и вјештину. А у данима

ослобођења његови калуђери бијаху међу првима, борећи се као лавови, те их и данас слави српски гуслар.

Нашим манастирима и гуслама много и премного дугујемо што данас живимо, што србујемо и српским се светињама носимо. Гусле су славна и узвишена српска историја. Звучи са јавор-гусала пратили су Србина у бој ради свете вјере православне и драге слободе; оне су му у сусрет излазиле са вијенцем славе. На српскијем гуслама описано је свједочанство о некадашњој слави и величини.

Ово, као и све друго, Србин је у претешким и бурним часовима знао у својој души, у срцу, уму и разуму сачувати, као оно, што му је узвишено, мило, свето и племенито.

Колашин.

Алекса П. Чукић, упр. учитељ.

Ц В Ј Е Т Н И К Д У Х О В Н И.

(Афоризми.)

NACIONALNA Библиотека М. Н.
BIBLIOTEKA _____
CRNE GORE ĐURĐE

О светковању празника.
CRNOJEVIĆ

Бог ти је наредио — о човјече! шест дана за твој посао, а за Себе је благоизволио само седми дан (Исх. 20, 9, 10).

Дан празнични благосиља радне дане (Филар. М. Москов.).

У црквене — празничне дане може се, а и треба сабирати у духовну благајницу побожне мудрости (Он.).

Није празник само да посао оставимо, па да га проведемо у беспослици.

Празник није одређен за пушење и беспосличење, него за молитву и побожно размишљање о превеликим Божиим даровима и Његовој милости према нама (Теофан Еп. Владим.).

Празник без душевне радости и побожног усхићења — јест што и тијело без душе (Филар. Мит. Москов.).

За хришћанина је свако вријеме — вријеме празника и молитве — због великих дарова Божијих нам.

Празник је огледало добрих дјела, побожно уређивање душе и правка живота. Ако то имаш — можеш вагда празновати (Златоуст).

Пошто треба рад остављати, да се не ради у свечане дане, то тим више треба остављати оно, што је забрањено и у радне дане.

Достина питају: кад је светац тај и тај; али малина питају сами себе: раде ли штогод они, што је забрањено радити у Божије дане, а сви су Његови (Цр.).

Свечани су дани одређени, да се у њих искључиво Богу молимо, да нам Бог благослови оно, што смо урадили, и да нам поможе у будућем

раду, а не да их проводимо у свађи, пушењу, картању, трошењу по крчамама и беспосличењу другоме (Цр.).

Достина имају времена — у просте и свечане дане — јутром и вечером, за шетњу и некористан рад, али малина имају времена да посјете храм Божији и да се у њему помоле Богу на празник (Цр.).

Много би боље било и Богу пријатније и свечани дан провести у побожном у Богоугодном раду, него ли тај дан провести у којекаквој богомрској шали, шетњи и скитању по селу и вароши (Цр.).

Зар нема међу нама доста таквих, који дневно вријеме празничне молитве проведу у спавању и то обично иза ноћи превраћене у дан — недостојни сунца (Филар. Мит. Москов.)?

Празник није за то, да у њега чинимо безакоња и умножавамо своје гријехе, него за то, да перемо са себе и оне, који су већ у нама (Златоуст.)

Празник је само онда диван, кад се у њега вјезбамо у побожним дјелима.

За оне што су грешници и не кају се, нити поправљају — нема празника (Цр.).

И свијетли дани — свијетли су само за оне душе, које су чисте и невине (Кирил Еп. Мелитопољски).

Ко светкује са чистим срцем, тај светкује са Анђелима Божијим.

Која је корист и долазити празничног дана у цркву, кад у мјесто да тај дан проведе у служби Богу и молитви, проведе га у гријеху и служби нечастивоме. „Кое служене Цркви Божијој соидолы“ (II. Кор. 6, 16)? (Цр.)

Прави је празник да човјек само онда, кад га сједињава са побожним и Богоугодним мислима, (Пл. М. Московски).

Сваки црквени празник напомиње нам по некоје доброчинство, које је Бог учинио роду човјечанском (Фил.).

Као год што треба да се трудимо у средње дане за корист и напредак нашега имања, тако исто треба да се трудимо у празничне дане за имање наше душевне благајне, те да ју потпуњамо добрим и побожним дјелима и милосрђем (Цр.).

„Немам кад поћи ни да се прекрстим у цркви“ — говоре по неки; али на игру, безкористан сједник — имају доста времена (Цр.).

Молити се Богу можеш: радећи, ходећи, мислећи; а савршен посници чак и спавајући (Цр.).

Најмање долазе на молитву они, који имају највише времена (Цр.).

Достина долазе у празничне дане цркви само за то, да их неко види какви су; достина говоре: „не могу поћи цркви, јер немам шта да обучем!“ — Изми тијело покајањем, обуци хаљину смирености, настави капицу милосрђа, опаши се пасом молитве, обуј се обућом трпљивости, па уз то додај себи крила поста и молитве и бићеш примљен да празнујеш с Анђелима празник (Цр.).

„Данас је празник, треба штогод изјести и попити“ — говоре достина; — „данас је празник, треба се Богу молити и сиромаша помоћи“ — говоре малина (Цр.).

За оне што празничне дане црводе недостојно, чујмо шта говори Св. Писмо: „Празниковъ вашихъ ненавидитъ душа моя: бисте ми въ сѣтостѣ, ктому не стерплю грѣховъ вашихъ“ (Исаија I. 14). (Цр.).

„Иди, и ктому не согрѣшай“ (Јован. 8, 11).

О ОБИЧНИМ РАЗЛОМЦИМА

Предавање за IV разред основне школе.

а) Појам о разломку.

Дјецо! Ви сте прошле године, кад сте били у трећем разреду, учили о десетним разломцима, а то сте исто, само мало опширније, у почетку ове године поновили.

Који се разломци зову десетни, Миле?

Десетни разломци зову се они, којима је именитељ: 10, 100, 1000 и т. д.; само што се код ових разломака пише бројитељ, а именитељ није потребно писати, почем прво мјесто иза цјелина значи десетине, друго стоте, треће хиљадите дијелове и т. д.“

У чему се они разликују од простих или обичнијех разломака?

„У томе, што им је именитељ 10, 100, 1000 и т. д., т. ј. што им се цјелина дијели на 10, 100, 1000 и т. д. дјелова, т. ј. све на 10 и 10 пута мање дјелове.“ — Тако је, овђе, као што видите, нема половина, трећина, петина и т. д., већ само десетих, стотих, хиљадитих и т. д. дјелова.

Осим десетних разломака има још једна врста разломака, који се зову обични разломци, о којима ћу вам јутрос говорити, само треба да добро пазите.

Колико једно цијело има половина, Раде?

„Једно цијело има двије половине.“

Колико три цијела имају половина? (шест половина).

У два цијела и по, колико има половина, Богдане?

„У два цијела и по има пет половина.“

Запамтите ово: Свака ствар док се не раздијели зове се цијело.

Како се зове свака ствар док се не раздијели, Јанко?

„Свака ствар док се не раздијели зове се цијело.“

Запамтите још и ово: Парчета од цијелога зову се дијелови.

Како се зову парчета од цијелога, Петре?

„Парчета од цијелог зову се дијелови.“

Што сам сад на табли написао, Ристо?

„Ви сте на табли написали $\frac{2}{3}$.“

Пазите, дјецо! Овај број 3 показује да смо једно цијело подијелили на три једнака дијела, и зове се *именитељ*, а овај број 2 показује, да смо два дијела од цијелог узели, и зове се *бројитељ*.

Шта ова два броја раздјељује? (Црта).

Колико бројева има код обичног разломка, Миленко?

„Код обичног разломка има два броја и то: бројитељ и именитељ.“

Који се број зове бројитељ, а који именитељ?

Бројитељ се зове онај број, који је изнад црте, а именитељ онај, који је испод црте.“

Шта нам показује бројитељ, а шта именитељ, Јово?

„Бројитељ нам показује колико смо дијелова узели од једног цијелог, а именитељ на колико смо дијелова подијелили једно цијело.“

б) Упознавање правах разломака,

Изговори ми овај разломак, Манојло? (три четвртине).

Како се зове овај број испод црте? (именитељ).

Шта нам показује именитељ, Милосаве?

„Именитељ нам показује, да смо једно цијело подијелили на четири једнака дијела.“

Како се зове овај број изнад црте? (Бројитељ.)

Шта нам он казује?

„Он нам казује, да смо од једнога цијелога узели три једнака дијела.“

У $\frac{3}{4}$ има ли једно цијело? (Нема.)

Колико четвртина треба још додати, па да буде једно цијело? (Треба још једна).

Сваки разломак, који је мањи него једно цијело, зове се *прави разломак*.

Који се разломци зову прави, Љубо?

„Сваки разломак, који је мањи него једно цијело, зове се прави разломак.“

Код разломка $\frac{3}{4}$, који је број већи бројитељ или именитељ?

„Код разломка $\frac{3}{4}$ већи је именитељ.“

Видите, прави се разломци зову они, којима је именитељ већи од бројитеља.

Какав онда мора бити бројитељ, кад је од њега већи именитељ, Василије? (Мањи.)

Па како би ми сад још друкчије казао, који се разломци зову прави?

„Прави се разломци зову они, којима је бројитељ мањи од именитеља, а именитељ већи од бројитеља.“

в) Упознавање од *неправих разломцима*.

Изговори ми овај разломак, Сидо? (Осам петина).

Колико једно цијело има, петина?

„Једно цијело има пет петина.“

Колико ми петина још треба па да имам осам петина? (још три петине).

Колико цијелих морам подијелити на петине, па да узмем осам петина? (два).

Каж ми, Милане, шта је веће $\frac{8}{5}$ или једно цијело? (осам петина).

За колико је петина веће $\frac{8}{5}$ од једног цијелог?

„Осам петина веће је од једног цијелог за три петине.“

Зашто? „За то, што у једном цијелом има пет петина, а до осам петина треба ми још три петине.“

(Овако треба и са осталим неправим разломцима поступати.)

Како се зову они разломци, који су мањи од једног цијелог? (зову се прави).

Јесу ли и ово прави разломци? (нијесу).

А зашто нијесу? „За то, што су већи од једног цијелог.“

Па кад се они разломци, који су мањи од једног цијелог не зову прави, онда ћемо ове назвати прави разломци.

Дакле, кажи ми сад, како се зове сваки разломак, који у себи садржи једно цијело, или је већи од једног цијелог, Срдане?

„Сваки разломак, који садржи у себи једно цијело, или је већи од једног цијелог, зове се неправи разломак.“

Који је број већи бројитељ или именитељ, код разломка $\frac{6}{5}$? (већи бројитељ).

Па би ли ми умно сад још друкчије казати, који се разломци зову неправни?

„Неправи разломци зову се они, код којих је бројитељ већи од именитеља, а именитељ мањи од бројитеља.“

2) *Упознавање са мјешовитим разломцима.*

Изговори ми овај број, Илија? (седам цијелих и једна половина.)

Какав је овај број 7? (то је цио број.)

А какав је овај број $\frac{1}{2}$? (то је разломак.)

Видите дјецо, овдје сам написао и цио број и разломак заједно, смијешао сам их, и за то се такви бројеви зову *смијешани бројеви*.

Како се, дакле, зову ови бројеви што сам овђе смијешао? (Зову се мјешовити бројеви.)

Зашто се зову мјешовити бројеви?

„За то што су измијешани цијели бројеви са разломцима.“

Алекса П. Чукић, учитељ.

Извјештај о основним школама црногорским

у школској 1897 и 8 години.

BIBLIOTEKA (Саопштења се у изводу.)

Ревизор: **Зарија Вуковић**, учитељ на Андријевици.

4. Штитаричка приватна муш. школа (Морач. нах.)

Испит држан 17. Маја, 1898. год. и трајао 3. исата.

Школа је од два разреда: I. и II ог.

У почетку школ. године уписано је ученика:

У I. раз. 26. мушк. 2. жен.; у II. раз. 5 муш.; = свега: 31. муш.

2. женских.

Изашло их на испиту:

Из I. раз. 20. муш., 2 жен.; из II. раз. 5. муш. — свега 25. муш.

2. женских.

У течају школ. године изостало од школе из I. раз. 6. ученика и то:

1. због рђавог владања, 1. умро, 3. због сиромашног стања, и 1. пресељен у колашинску школу.

Повтораваће школу из I. раз. 3. ученика.

Испитано дјецо у појединим предметима:

Из вјеронауке: I. разред 6, II. разред 3.

„ српског језика: I. р. 6; II. р. 3.

„ слав. језика: II. р. 2.

„ рачуна: I. р. 4; II. р. 2.

„ земљописа: I. р. 5; II. р. 2.

„ позн. и њег. чов. твјела: I. р. 4; II. р. 2.

Успјех показан о испиту:

- Из вјеронауке: I. р. 3; II. р. 3.
 „ српско језика: I. р. 3—; II. р. 3—.
 „ слав. језика: II. р. 3—.
 „ рачуна: I. р. 3—; II. р. 3.
 „ веклописа: I. р. 3; II. р. 3—.
 „ позн. и њег. чов. тијела: I. р. 3; II. р. 3.

Укупни годишњи успјех постигнут:

У оба разреда: једва добар.

Предмети нијесу израђени према „Наставном плану“ у довољном обиму, због неспремности самог учитеља, па и то што је пријеђено све је непотпуно.

Рад је у школи отпочет 1. Новембра. Дневно је рађено у школи по 4. сати, а преко све школ. године, рађено је у истој 129. дана; саму ђецу учитељ није остављао у школи.

Учитељ је држао два родитељска скупа; први 10. Децембра, на коме је говорио: „о уредном посјеђавању школе“; други 14. Јануара, и на њему говорено: о св. Сави. — Ђеца су у шетњу два пут извођена, и занимана: земљописом и природописом. Ученици су школу уредно посјеђавали

Учитељ је свршио 4. разреда основне школе, и постављен је за привременог у почетку ове школске године.

Способност учитеља слаба је, јер нема никакве спреме ни за млађе разреде што се самог знања његовог тиче. Владање му је доста добро, а и трудољубља није рђавог, али га не умје удесити и примјенити васпитној цијељи.

При настави примјећене су погрешке у свим предметима; у српском језику учитељ узима замјенице за придјеве и обратно, читање је тако слабо и погрешно да би више времена требало и најбољем учитељу, да ове погрешке искоријени, јер се при том читању не опажа никакве правилности ни свезе међу појединим ријечима; једном ријечи: сва је настава погрешна, те о методу не треба ни говорити.

Одношаји учитеља према школској дјечи били су добри, и казне умјерене. — Учитељ је на квартиру у истој школи, а то је његова кућа, коју је за школу уступио.

Протокола годишњег нема, а остали су му прилично уређени. -- Приход и расход ове школе налази се са приходом и расходом Пољске школе пошто је ово једна капетанија.

Ова кућица није за школу ни мало удесна, јер је и тијесна и мрачна и ниска. Престор учионице износи 50 куб. м, те припада на ово ђецу, која су у истој ову школ. годину пробавила, по 1.5 куб. м.

Ова школа нема никаквих учила, као ни школске баште.

Капетан Сава Анђелић вршио дужност према школи врло добро, а такође и мјесни школски надзорник Радован Меденица.

Мјесне власти ове школе моле врховне просвјетне власти, да би им се дозволила школа у овом мјесту, пошто је њихова општина врло далеко од других школа, а и планински положај у зимње доба не дозвољава, да им ђеца могу и једну школу посјеђават.

5. Пољска школа.

Испит је држан 18. Маја 1898 год. и трајао 6 сати.

Школа је од три разреда: I. II. III.

У почетку школ. године уписано је ученика:

У I. разреду 15. муш., у II. р. 13. муш. 2. жен.; у III. 16. муш., свега 44. муш. 2. жен.

Изашло их на испиту:

Из I. р. 9. муш., из II. р. 10 муш. 2. жен., из III. р. 13 муш., свега 32 муш. 2. жен.

Од изосталих 6 ученика из I. раз., 5 напустили школу због болести, а 1- пошао у Србију; из II. и III. раз. изостали по 3. ученика због сиромаштине. — Повтораваће 1. уч. из I. разреда.

Испитано дјеце у појединим предметима:

- Из вјеронауке: I. р. 5, II. 5; III. 4.
 „ српског језика: I. р. 5; II. 5; III. 5.
 „ слав. језика: II. р. 4; III. 4.
 „ рачуна: I. р. 4; II. 4; III. 3.
 „ геометрије: III. р. 3.
 „ земљописа: I. р. 4; II. 4; III. 3.
 „ срп. историје: III. р. 4.
 „ позн. природе: II. р. 4. III. 3.
 „ поз. и њег. чов. тијела: I. р. 4; II. 4; III. 3.

Успјех показан о испиту:

- Из вјеронауке: I. р. 5; II. 5; III. 5.
 „ српског језика: I. р. 5; II. 5; III. 5.
 „ славенског језика: II. р. 4—; III. 4.
 „ рачуна: I. р. 4; II. 4—; III. 4.
 „ геометрије: III. р. 4.
 „ земљописа: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ срп. историје: III. р. 4.
 „ познавања природе: II. р. 4; III. 4.
 „ поз. и њег. чов. тијела: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ краснописа: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ цртања: I. р. 3^{1/2}; II. 3^{1/2}; III. 3^{1/2}.
 „ пјев. црквеног и нар. пјес.: I. р. 3; II. 3; III. 3.
 „ гимнаст. и в. вјежбања: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ чистоће: за све 4.
 „ дисциплине: за све 5.

Укупни годишњи успјех постигнут:

У све три разр.: *врло добар*.

При словен. језику и рачуну влада више једностраност, а примјеђава се и непотпуност; други предмети израђени су према Наставном Плану.

Рад је у школи отпочет 8. Октобра; дневно је рађено у школи по 5^{1/2}саи, а преко све школске године рађено је дана 154. Ђеца нијесу сама остављана у школи, већ је учитељ свагда био међу истима.

Држати су два родитељска скупа; први 8. Новембра и на њему говорено: о уредном шиљању дјеце у школу; други 14. Јануара, на ком је говорено: о значају истог дана.

Дјена су више пута извођена у шетњу, и занимана земљишом и природним наукама. — Ученици нијесу школу могли добро и уредно посјеђавати због разних болести и глади, која је наступила при крају ове школске године.

Учитель је свршио призренску Богословско-учитељску школу, а постављен је за привременог учитеља 1893, а за сталног 1894. године.

Способност је овог учитеља врло добра; у успјеху боље напредује са млађим разредима, јер је више са истима и практиковао. Трудолубља је врло доброг; занимања нема, осим учитељске дужности.

Погрјешака нема при настави, до што мало затеже у стављању питања, те би му требало више живахности и готовости, а мање предомишљаја.

Владање и држање учитеља у школи и изван школе похвално је, те га према томе и поштују у мјесту.

Метод учитељевог предавања није рђав, али се примјеђава да би требало више примјене на стварност и очигледност, — али сам приписао да ово долази отуда, што је учитељ осуствовао 4. мјесеца у војеном стану, те су ученике бркала измјенична питања учитеља и његовог четвормјесечног замјеника.

Учитељево понашање и одношај са ученицима стајало је добро, и према свима се правично и очински односио, што се види по правичним оцјенама, које су ученицима давате, као и по задобивеној љубави учитељевој од стране свију ученика.

Казне су овог учитеља над дјецом биле благе и умјерене; злоста вљања никаквог било није.

Учитель је на квартири у једној фамилијарној кући, у близини саме школе, те је исту добро и посјеђавао, и оштећења није осуствовао, осим назначеног у 26. тачки овог извјештаја.

Сви протоколи ове школе налазе се у добром стању, и на вријеме су уређени.

Прихода је било у овој години	фор. 45 и 41 н.
Од прошлих година преосталог	„ 66 „ 58 „
	<u>У све фор. 111 и 99 н.</u>

Расходовано на ову и Штитаричку школу	„ 62 „ 77 „
Претекло за идућу годину	фор. 49 „ 22 н.

Здање школско налази се у врло добром стању, јер се мјесне власти марљиво старају и све прописано на вријеме извршују. Учионица износи 109 куб. м., те припада на сваког ученика, по уписаном броју — по 2.17. куб. м.

Школа има ова учила: рачунаљску, глобус, геометријска тијела, мапу Јевропе и Црне Горе, као и 1 метар. Мјесто баште при овој школи налази се једна ливада, која је засађена воћем и разним дрвећем.

Капетан и мјесни школски надзорник вршили су своје дужности према школи одлично, за што оба заслужују похвалу.

6. Школа у манастиру Морачком.

Испит је држан 20 маја 1898 године и трајао 7½ сати.

Школа је од три разреда: I, II и III-ћег.

У почетку школске године уписато је ученика: у I. раз. 30 мушких и 1 женска; у II. раз. 28 мушких; у III. раз. 16 мушких. — Свега 74 мушка и 1 женска.

Изашло их на испиту: из I. раз. 22 мушка; из II. раз. 24 мушка; из III. раз. 15 мушких. Свега 61 мушких.

У течају школске године изостали: из I. раз. 8 ученика; из II. раз. 4., а из III. раз. 1., — сви због болести, сиромаштине и рђавог владања, осим што је 1. ученик умро. — Повтораваће само 1. ученик I. разред.

Испитано дјеце у појединим предметима:

- Из вјеронауке: I. раз. 6; II. 6; III. 4.
 „ српског језика: I. раз. 6; II. 6; III. 4.
 „ славенског језика: II. раз. 4; III. 3.
 „ рачуна: I. раз. 5; II. 4; III. 3.
 „ геометрије: III. раз. 2.
 „ земљописа: I. раз. 4; II. 3; III. 3.
 „ српск. историје: III. раз. 3.
 „ познавања природе: II. раз. 4; III. 3.
 „ позн. и њег. човјечијег тијела; I. раз. 3; II. 3; III. 2.

Успјех показат о испиту:

- Из вјеронауке: I р. 5; II 5; III 5.
 „ срп. језика: I р. 5; II 4; III 4.
 „ словен. језика: I р. 5; II 5; III 4.
 „ рачуна: I р. 5; II 4; III 4.
 „ геометрије: I р. —; II 4; III 4.
 „ земљописа: I р. 5; II 5; III 5.
 „ срп. историје: I р. —; II 5; III 5.
 „ позн. природе: I р. —; II 4^{1/2}; III 4^{1/2}.
 „ поз. и њег. чов. тијела: I р. 5; II 5; III 4^{1/2}.
 „ краснописа: I р. 4; II 4; III 4.
 „ цртања; I р. 4; II 4; III 4.
 „ пјевање црк. и нар. пјесама: I р. 4, II 4; III 4.
 „ гимнастика и вој. вјежбања: сви разреди 4.
 „ чистоће: сви разреди 5.
 „ дисциплине: сви разреди 5.

Укупни годишњи успјех постигнут у сва три разреда: *више врло добар* (4^{1/2}).

При српском језику у старијим разредима, као у геометрији, требало је више потпуности, иначе сви су предмети према Наставном плану израђени у довољном обиму.

Рад у школи отпочет је 6 октобра; дневно је рађено у школи 5 сати; а преко цијеле шк. године, учињено је 124 радна дана.

Учитељ није саму дјецу ни дан остављао у школи, но је исту уредно посјеђавао. Уредно је држао два родитељска скупа: први 19 октобра, на ком је говорио: о домаћем васпитању дјеце, а други 14 јануара, говорено о св. Сави.

Дјеца су у шетњу неколико пута извођена и занимања земљописом.

Зато што је код шк. дјеце владала болест фрус, као и друге болести, ученици нијесу уредно школу посјеђавали, већ су од исте много изостајали.

Учитељ је свршио Богословско учитељску школу на Цетињу, а постављен је за учитеља у почетку ове школске године.

Способност је учитељева одлична, те према годишњем успјеху, нарочито кад се узме што му је ово прва година у овој служби, — види се да је оспособљен подједнако за све разреде. — Владања и држања, како у школи тако и изван школе одличног је, те га као таквог и поштују у мјесту. Трудолубља је учитељ одличног, које много произлази из велике љубави спрам својих ученика и тежње к њиховом напретку.

Будући је учитељ монашког чина, то осим учитељске дужности, служи у манастиру посведневно.

Метод учитељевог предавања похвалан је; ток наставе развијао је правилно и систематички; све је чињено са олигледношћу и према дјечијем схваћању, те је и упутио дјецу на правилно мишљење и саморадњу, и упоредно развијао тјелесне и душевне моћи код својих ученика.

По правилном ученичком разликовању добрих и рђавих поступака, види се да је учитељ ваљано радио да образује што боље карактере код својих ученика, као будућих чланова човјечанства.

Односи учитељеви према својим ученицима били су очински и васпитачни, што свједочи љубав, коју исти ужива код својих ученика; казне су му биле врло благе и умјерене, без ни мало прећераности.

Учитељ је на квартиру у једној од манастирскијех просторија, те му је тијем лакше било како цркву, тако и школу уредно посеђавати.

Учитељ је од школе изостао 9 дана, по дозволи гл. шк. Надзорништва; заступао га у то вријеме поп Милун Меденица.

Протоколи, осим годишњег, који је у слабом стању, због дуже употребе, — сви су у добром стању; и на вријеме су уређени.

Прихода је у овој години било	фиор.	41	и	76	н.
Од прошлих година претијеча	"	55	"	76	"
		<hr/>			
	фиор.	98	и	52	н.

Расходовано на разне школске потребе	"	69	"	49	"
--	---	----	---	----	---

Претијече	фиор.	29	и	03	н.
---------------------	-------	----	---	----	----

Приход је купљен са дацијом, по закону, и расход брижљиво вођен.

Школско здање, као и учитељски стан — манастирски конаци — налазе се у добром раду и стању, а и мјесне школске власти добро се старају о извршењу свега, што се проиште и што је школи потребно.

Учионица износи куб. м. 87.78, те припада на сваког ученика, по уписном броју, по 1.17 куб. м.

Школа има следећа учила: геометр. тијела, природописне слике, мапу Јевропе и Црне Горе, мапу српских земаља и глобус. Сва ова учила налазе се у добром стању. Ова школа нема своје баште, пошто је иста — школа — на манастирском земљишту. Главна сметња школској настави у овој години била је болест „фрус“ и сиромаштво код школске дјеце.

Како капетан, тако и мјесни школски надзорник, вршили су дужност према школи врло добро, и као мјесне власти све извршивали по Школском Закону.

7. Горњо-Морачка школа.

Испит је држао 21 маја 1898 године и трајао 6½ сати.

Школа је од три разреда: I II и III.

У почетку школске године уписано је ученика:

У I разреду 11 мушких, у II 10 мушких, у III 25 мушких, те су сва ова дјеца испиту присуствовала, т. ј. 46 мушке дјеце.

Повтораваше из II-ог и III њег разреда по два ученика.

Испитано дјеце у појединим предметима:

Из вјеронауке: I разред 4; II 4; III 5.

„ српског језика: I разред 4; II 4; III 5.

„ словенског језика: I разреда —; II 3; III 3.

„ рачуна: I разред 3; II 4; III 4.

„ геометрије: I разред —; II —; III 3.

Из земљописа: I. раз. 4; II. 4; III. 4.

„ српске историје: III. раз. 4.

„ познавања природе: II. раз. 3; III. 3.

„ познавања и њег. човјечијег тијела: I. раз. 4; II. 3; III. 3.

Успјех показан о испиту:

Из вјеронауке: I. раз. 4—; II. 4—; III. 4—.

„ српског језика: I. раз. 3^{1/2}, II. 4—; III. 4—.

„ славенског језика: II. раз. 3^{1/2}; III. 4—.

„ рачуна: I. раз. 3^{1/2}; II. 3^{1/2}; III. 4.

„ геометрије: III. раз. 3^{1/2}.

„ земљописа: I. раз. 4; II. 4; III. 5.

„ српске историје: III. раз. 5.

„ познавања природе: II. раз. 4; III. 4.

„ позн. и њег. човјечијег тијела: I. раз. 4; II. 4; III. 4.

„ краснописа: I. раз. 3; II. 3; III. 4.

„ цртања: I. раз. 3; II. 3; III. 4.

„ пјевања: привеног и народ. пјесама: I. раз. 3; II. 3; III. 3.

„ гимн и војн. вједбања: I. раз. 4; II. 4; III. 4.

„ чистоће школе и ношње дјеце: I. раз. 4; II. 4; III. 4.

„ Дисциплине: за све три разреда 5.

Укупни годишњи успјех постигнут: I. раз. скоро врло добар; II. врло добар; III. врло добар.

Предмети нијесу обрађени према наставном плану, јер при вјеронауци, српском и словенском језику, рачуну и геометрији, има непотпуности. Ово сам приписао томе, што је учитељ, за вријеме дугог осуства због болести, имао замјеника, ђака из основне школе, који није био у стању обухватити сву прописану наставу.

Рад у школи отпочет је 1 новембра; рађено је у школи дневно по 5 сати, а преко цијеле школске године 120 дана.

Дјеца сама нијесу остављана у школи. Држан је први родитељски скуп, и на њему говорено: о домаћем васпитању, а то је било 25 новембра. — Дјеца су у шетњу извођена, и занимана том приликом земљописом. Школу су ученици уредно посјеђавали, пошто их ништа сметало није.

Учитељ је свршио четири разреда гимназије на Цетињу и у Биограду, и учитељску школу у Србији; постављен је за учитеља у почетку школске 1896/7 године.

Способност је учитељева врло добра, и поједнако је оспособљен за све разреде. Владање и држање његово у школи и изван школе врло је добро, те га тако и поштују у мјесту. — Трудољубља је врло доброг, али

га смета слабост, те не може имати ону вољу и љубав према школи, због душевног нерасположења.

Као што је у 9 тој тачки извјештаја напоменуто, код неких предмета, осим непотпуности, има и погрјешака, које су дошле од незнања самог заступника учитељевог. Код историје, земљописа и природних наука владао је добар начин предавања, те је и успјех бољи постигнут код ових предмета; напротив они предмети, за које је напријед речено, да су остали необрађени, примјећује се једностраности и механизма. Разумије се, да за тако кратко вријеме учитељ није могао постићи жељени успјех у настави, ни познати саму природу и наклоност дјечију, помоћу чега се развијају душевне и тјелесне моћи ученика.

Односи учитеља према свој школској дјечи били су поједнаки, правични и правилни, а казне обичне и умјерене.

Учитељ је на квартиру у самој школи. Он је од школе изостао узрочком болести од 1 јануара до 25 марта тек. године.

Протокол годишњи савршено је покварен и упропашћен тако, да више није за употребу, нити се у њему може наћи рачуна од прошлијех година. Протокол од прихода школског нијесам ни гледао, јер ни капетан не знаваше управ гдје му је, нити је што у њему заводио, те се ни за овогодишњи приход није могло знати, колико га је. Одмах при доласку мом код ове школе послато је за капетана, а речено да капетан пошље за мјесног школског надзорника. Капетан је дошао при свршетку испита, али пошто се није знало за протоколе прихода и расхода, — ја сам наредио, да се протоколи одмах уреде, и по мом свршетку ревизије донесу у Колашин у одређени дан, на што ми се капетан и обвезао да ће учинити. Кад сам дошао у Колашин, нашао сам мјесног школског надзорника са својим протоколом расхода. У овоме протоколу бјеше уредно заведено све што се на школу потрошило, али пошто капетан није издао мјесном надзорнику сву суму од школ. новаца, — ревизији дуговаше школа, те многи рачуни не бјеху, као неисплаћени, ни заведени у овај протокол. По прегледу овог протокола, у истој сам писмено наредио: да се протокол прихода уреди, и капетан изда мјесном надзорнику школске новце, са којима ће подмирити учињене расходе, па по свршетку свега тога да се исти протокол пошље на Цетиње главном школском надзорништву на преглед, и то најдаље до 15 јуна тек. године. У случају ако капетан све ово не би уредио и по наредби учинио, да мјесни школски надзорник о овоме извјести главно школско надзорништво.

Здање школско и учитељски стан налазе се у доста добром стању. Учионица износи куб. м. 80-95, те припада на сваког ученика, у овој години, по 1-76 куб. м.

Ова школа нема никаквих учила, а није ништа ни прописано да се набави, пошто за набавку ствари треба новаца, а ове употребљава капетан на своје домаће потребе.

Према горенаведеноме, види се, како је капетан вршио своју дужност према школи. Напротив, мјесни шк. надзорник, истина, доста је удаљен од школе, али се добро за школу заузимао, и кад би имао поред себе уредног капетана, у школским дужностима био би један од најуреднијих мјесних надзорника.

Мјесни надзорник тражио је од мене, да саопштим главном школском надзорништву, како ништа није плаћено Богдану Мучалици, који је 6

дана заступао учитеља, но мора истоме платити мјесни надзорник, који га је и погодио. Сам пак мјесни надзорник држао је школу мјесто учитеља за три дана. — Учитељ моли главно шк. надзорништво, да га премјести на какво удесније мјесто, јер каже, да му слабо здравље не дозвољава да остане при овој школи.

8. Мијоска приватна школа (Доња Морача).

Испит је држан 22. Маја, и трајао 5. сати.

Школа је од два разр. I. и II-ог.

У почетку школ. године уписато је ученика:

У I. раз. 8. муш. у II. раз. 8. муш., — свега 16. ученика.

Сви су ученици испиту присуствовали. Повторавати неће ни један ученик.

Испитано дјече у појединим предметима:

- Из вјеронауке: I. р. 3; II. р. 3.
- „ српског језика: I. р. 3; II. 3.
- „ слав. језика: II. р. 3.
- „ рачуна: I. р. 3; II. 3.
- „ земљописа: I. р. 3; II. 3.
- „ позн. природе: II. р. 2.
- „ поз. и њег. чов. тијела: I. р. 2; II. 2.

Успјех показан о испиту:

- Из вјеронауке: I. р. 5; II. р. 5.
- „ српског језика: I. р. 4; II. 4.
- „ слав. језика: II. р. 3.
- „ рачуна: I. р. 3; II. 3.
- „ земљописа: I. р. 5; II. 4.
- „ позн. природе: II. р. 4.
- „ поз. и њег. чов. тијела: I. р. 5; II. 4.
- „ краснописа: I. р. 3; II. 4.
- „ цртања: I. р. 4; II. 4.
- „ пјевања прк. и нар. цјес.: I. р. 3 $\frac{1}{2}$; II. 3 $\frac{1}{2}$.
- „ гимнаст. и вој. вјештања: I. р. 4 $\frac{1}{2}$; II. 4 $\frac{1}{2}$.
- „ чистоће школе, ношње и држ. дјече: II. р. 4.
- „ дисциплине: II. р. 5.

Укупни годишњи успјех постигнут у оба разреда: више него врло добар.

Предмети су према наставном плану израђени у довољном обиму и потпуности.

Школски је рад отпочет 18 октобра; дневно је рађено по 5. сати, а преко све школ. године учињено је 140. радних дана.

Учитељ саму дјечу није остављао у школи; држао је први родитељски скуп 14 јануара, и на њему говорио о васпитању дјече. — Дјеца су четири пут извођена у шетњу и занимана: земљописом и природним наукама.

Ученици су школу уредно посјеђавали, јер није било ни чега што би их сметало у редовном посјеђавању школе.

Учитељ је свршио 4. разр. основне школе; постављен је за привременог ове школ. 1897/8. године.

Способност је учитеља за млађе разреде врло добра, те би се по његовом предавању и постигнутом успјеху судило, да је свршио која виши завод.

Владање и држање учитеља у школи и изван школе врло је добро, те га и поштују према томе, што је ријеткост код приватних школа. — Трудобља је одличног; занимања није имао, осим учитељске дужности.

Погрешака при настави није се могло примјетити, што је врло ријетко паћи код једног почетника, који није свршио до само основну школу.

Начин предавања био је правиан; код свих предмета влада: очигледност, разумљивост са доста објашњења и практична вриједност, те се дјеца овим начином навикнута на саморадњу и правилно расуђивање о стварима. — Односио се према ученицима очински и наставнички; казне су биле умјерене, већином само опомена. Будући је био мали број дјеце, а учитељ се непреставо међу њима налазио, то је владао добар ред и споразум међу учитељем и ученицима.

Учитељ је на квартиру у школи, а ову је бесплатно уступио за школу кмет Василије Кујовић, што је од његове стране учинио корисно и племенито дјело за ову општину..

Учитељ је школу уредно посјеђавао; само је изостао од исте 4. дана, то полазио друге школе, ради своје практике и поуке. Добро би било да многи учитељи ово чине и да чешће присуствују предавањима бољих и извјезбаних учитеља.

Ова школа није имала протокола, до само оне, које је сам учитељ правио.

Школарина ове школе припада је школи у манастиру Морачком, а овој школи није од исте ништа дато, што је ванста неправично учињено. Бачки родитељи морали су поново чинити разред и плаћати потребе ове школе.

Пошто је ова школа приватна кућа, то је учионица за овај број дјеце била доста уредна и пространа. Простор учионице износи куб м. 75.25., те припада на ђака по 4.7 к. м.

Школа није имала никаквих учила; али је ова општина готова да све потребно набави, само ако јој просвјетне власти учине по њеној молби, која ће се саопштити на крају овог извјештаја

Баште школске нема при овој школи, нити је може бити.

Капетан сердар Ристо Рашовић вршио је дужност спрам ове школе добро, а мјесни школски надзорник Марко Тетковић одлично.

Мјесне власти ове школе и бачки родитељи предали су ми писмену молбу, по којој траже и моле просвјетне власти, да им и у будуће одобре ову приватну школу, и да се нареди капетану, да би онај дио школских новаца, који ова општина даје, припадао овој школи, а не оној у манастиру.

Будући дјеца из ове општине не могу ићи у манастир, и ако им је најближи, да се школују, то сам мишљења, да овој општини треба учинити по наведеној молби и дозволити им да се њихова школарина њима дадне, и од прошле године.

9. Прекобрдска мушка школа (Доња Морача)

Испит је држан 23 маја 1898 год. и трајао 8 $\frac{1}{2}$ сати.

Школа је од три разреда: I-вог, III-њег и IV-тог.

У почетку школске године уписано је ученика: у I. раз. 19 мушких; у III. 8 мушких; у IV. 11 мушких. — Свега 38 мушке дјеце.

Изашло их на испиту: у I. раз. 14; у III. 7; у IV. 9. — Свега 30 ученика.

Изостали ученици из сва три разреда 8; спријечени су болешћу и сиромашним стањем, те су школу напустили

Повтораваће 1 ученик I разред.

Испитано дјеце у појединим предметима:

- Из вјеронауке: I. разред 5; III. 4; IV. 4.
 „ српског језика: I. р. 4; III. 4; IV. 3.
 „ слав. језика: III. раз. 3; IV. 3.
 „ рачуна: I. р. 4; III. 3; IV. 3.
 „ геометрије: III. р. 3; IV. 3.
 „ земљописа: I. р. 4; III. 3; IV. 3.
 „ срп. историје: III. р. 3; IV. 3.
 „ позн. природне с физ. у IV. раз.: III. р. 3; IV. 3.
 „ поз. и њег. чов. тијела: I. р. 4; III. 3; IV. 3.

Успјех показан о испиту:

- Из вјеронауке: I. р. 5; III. 5; IV. 4.
 „ српског језика: I. р. 4; III. 4; IV. 4.
 „ славенског језика: III. р. 4; IV. 5.
 „ рачуна: I. р. 4; III. 4; IV. 4.
 „ геометрије: III. р. 4; IV. 4.
 „ земљописа: I. р. 5; III. 4; IV. 4.
 „ срп. историје: III. р. 4; IV. 5.
 „ познавања природе с физ. у IV. раз.: III. 3¹/₄; IV. 4¹/₄.
 „ поз. и њег. чов. тијела: I. р. 5; III. 4; IV. 4.
 „ краснописа: I. р. 4; III. 4; IV. 4.
 „ цртања: I. р. 4; III. 4; IV. 4.
 „ пјев. црквеног и нар. пјес.: I. р. 4; III. 4; IV. 4.
 „ гимнаст. и в. вјежбања: I. р. 4; III. 4; IV. 4.
 „ чистоће школе, ношње и држ. дјеце: I. раз. 4; III. 4; IV. 4.
 „ дисциплине: за све разреде 5.

Укупни годишњи успјех постигнут: у I. раз. више но врло добар; у III. раз. врло добар; у IV. раз. више но врло добар.

Према наставном плану српски језик и геометрију требало је потпуније обрадити, а тако и земљопис у IV. разреду, али је при њему била сметња, што није имало карте. Ова непотпуност примјеђена је код IV. р., иначе сви су предмети добро и потпуно обрађени.

Рад је у школи отпочет 1 новембра; дневно је рађено по 5 сати; а преко цијеле године рађено је 126 дана.

Учитељ није саму ђецу остављао у школи; држао је један родитељски скуп 14 јануара, и на њему говорио о значају истог дана. — Дјеца су у шетњу више пута извођена и занимана том приликом земљописом и природним наукама.

Ученици су школу неуредно посеђавали због сиромаштине и болести.

Учитељ је свршио богословско-учитељску школу у Призрену; постављен је за привременог учитеља 1889-те, а за сталног 1890-те год.

Способност овог учитеља врло је добра, нарочито за млађе разреде, али се је практикујући и са старијим разредима доћерао, да је доста добро и за њих оспособљен.

Владања и држања у школи и изван школе врло је доброг, те га и поштују у мјесту врло добро, а трудољубља је одличног.

Поред своје учитељске дужности учитељ нема никаквог другог занимања. Погрешака крупних нема при настави, до мало непотпуности, код неких предмета, као што је напријед споменуто.

Предавање је код овог учитеља методично, очигледно и разумљиво; механизма и сухопарности није се могло примјетити, но су дјеца упућена и навикнута на правилно мишљење и расуђивање. Учитељ доста добро познаје природу дјечију, те је могао поједнако развијати душевне и тјелесне моћи својих ученика. Добро је пазио на образовање ваљанијех карактера код дјеце, што се види по осуђивању рђавих и одобравању добрих и племенитих примјера, о којима се говори, нарочито о историји и вјеронауци.

Односно се са дјецом очински и наставнички, а кажњавао је дјецу благо и умјерено, без ни мало прећераности.

Учитељ је на квартиру у школи, коју је врло уредно посјеђавао, те ни мало од исте није изостајао. Цркве при овој школи нема, те је није могао ни посјеђавати.

При овој школи нема протокола прихода и расхода школског, но их праве, као приватне, капетан и мјесни школски надзорник. Остали протоколи у добром су стању и на вријеме су уређени.

Прихода је било у овој години фиор. 94 и 18½ новч.

Од прошле године преостало " 4 " 50 "

CRNE GORE DURĐE 99 и 68½ новч.

Расходовано у овој години CRNOJEVIĆ " 15 "

Претијече " 4 " 53½ новч.

Школарина је купљена по закону и то по 7 новч. на 1 фор. дације. Здање школско и учитељски стан налазе се у добром стању. Мјесне школеке власти извршиле су прописано у прошлој години. Учионица износи 90 куб метара, те припада на ђака по 2·36 куб. м.

Са мјесним школским властима прописано је за ову годину: да се учини поправка на прозорима, који су у слабом стању, да се окарта учитељски стан, а за учила, мјесни школски надзорник каже, да је новце већ давно послао главном школском надзорништву.

Од учила има ова школа само: глобус и геометријска тијела.

Баште школеке нема при овој школи, али се мјесне власти старају да за исту купе мало земље, у близини школе.

Капетан сердар Ристо Рашовић вршио је дужност према школи врло добро, према је кућом доста удаљен од школе; мјесни школ. надзорник офицер Јово Ракочевић такођер је своју дужност вршио врло добро

Сва дотична лица при овој школи, као и цио народ, показују особиту вољу и љубав према школи и све добро испуњавају по школскомзакону.

10. Ровачка мушка школа (Морачка нахија).

Испит је држан 24. маја, 1898. год. и трајао 7. сати.

Школа је од три разреда I-ог, II-ог и III-ег.

У почетку школске године уписано је ученика:

У I. раз. 9. муш., у II. р. 38. муш. а у III. 5 м. свега 52 ученика.

Сва су ова дјеца испиту присуствовала, осим једног ученика из III. разреда што је напустио школу узроком своје немарности.

Повтораваше разред: из I. раз. 2 ученика, а из II. 10.

Испитано дјеце у појединим предметима:

- Из вјеронауке: I. р. 4; II. 6; III. 2.
 „ српског језика: I. р. 3; II. 5; III. 2.
 „ слов. језика: II. р. 5; III. 2.
 „ рачуна: I. р. 3; II. 5; III. 2.
 „ геометрије: III. р. 2.
 „ земљописа: I. р. 3; II. 6; III. 2.
 „ српске историје: III. р. 2.
 „ позн. природе: II. р. 7; III. 2.
 „ поз. и њег. чов. тијела: I. р. 3; II. 6; III. 2.

Успјех показан о ирпиту:

- Из вјеронауке: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ срп. језика: I. р. 4—; II. 4; III. 4.
 „ слов. језика: II. 3; III. 4.
 „ рачуна: I. р. 4—; II. 4; III. 4.
 „ геометрије: III. р. 4.
 „ земљописа: I. р. 4; II. 5; III. 5.
 „ српске историје: III. р. 5.
 „ поз. природе: II. р. 4; III. 5.
 „ позн. и њег. чов. тијела: I. р. 4; II. 4; III. 5.
 „ краснописа: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ пртања: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ пјевања црк. и нар. пјес.: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ гимнаст. и вој. вјежбања: I. р. 4; II. 4; III. 4.
 „ чистоће: школе, ношње и држ. дјеце: I. р. 4; II. 4; III. 4]
 „ Дисциплине: за све 5.

Укупни годишњи успјех постигнут:

У I. и II. р. разр.: врло добар.

У III. р. више врло добар.

Код читања и рачуна има непотпуности и једностраности, као да је мања пажња обрађана на ове најважније предмете; остали су предмети према наставном плану добро обрађени и допуњени.

Рад је отпочет 10. октобра; у школи је рађено дневно по 5. сати, а преко цијеле школске године 165. дана.

Дјеца сама нијесу у школи остављана, но је учитељ свагда био међу њима.

Учитељ је држао оба родитељска скупа. Први 1 јануара, и на њему говорио: О уредном шаљању дјеце у школу, а други је држан 14 јануара, на ком је говорено: О св. Сави.

Дјеца су у шетњу више пута извођена и занимана земљописом; посјеђавање школе од стране ученика било је добро и уредно.

Учитељ је свршио 4 раз. гимназије на Цетињу; постављен је за привременог учитеља у почетку школ. 1896 год.

Способност учитеља врло је добра, само му треба више практичне вјештине при предавању неких предмета, као срп. језика и рачуна.

Владање и држање учитеља у школи и изван школе врло је добро, те га као таког и поштују у мјесту; трудољубља је врло доброг. Занимања нема, осим учитељске дужности.

Као погрешку код овог учитеља у предавању узео сам то: што није пазио на правилно читање, но му дјеца више читају на памет, те тим начином чине грдне погрјешке, — као и то што питања чини из књиге при катихизису, нарочито геометрији.

Предавање је код неких предмета, — као код: историје, земљописа и природних наука, методично и очигледно, док код осталих овлађује механизам, једностраност и сухопарност.

Учитељ се је подједнако односио према свој школској дјечи, и то родитељски и наставнички, што се види по добивеној љубави и поштовању, које учитељ ужива код својих ученика.

Казне над дјецом састојале су се у: опомени, укуру и стојању.

Учитељ је на квартиру у школи, коју је уредно посјеђавао и од исте није ни мало изостајао.

Ова школа нема годишњег протокола, но га је сам учитељ правио; остали се налазе у добром стању.

Прихода је било у овој години фиор. 82 и 27 н.

Од прошле године претијека " 11 " 85 "

у све фиор. 94 и 12 н.

Расходовано је на школске потребе фиор. 51 и 02 н.

Претекло за идућу годину фиор. 43 и 10 н.

Приход је купљен по закону, расход вођен марљиво.

Здање школско и учитељски стан налазе се у врло добром стању.

Учионица има куб. м. 224, те припада на сваког ђака, по уписаном броју, по 4:3 куб м.

При овој школи нема учила, осим мапе Црне Горе, те и она искварена, и геометријска тијела.

Велика је незгода при овој школи, што на ријеци Морачи нема моста, те дјеца у вријеме и по мање придошлице воде не могу преко исте прелазити. Осим тога болест фруса задржала је дјецу од школе 20 дана.

Капетан Пуниша Селић слабо врши своју дужност према школи, а мјесни шк. надзорник подкомандир Ибро Булатовић врло добро.

К. Ц. ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У 1898—9 ШК. ГОД.

А. Мушке.

I. Катунска нахија.

1. Цетиње	учитељ	1. Ђуро Шпадијер, управљајући,
"	"	2. Зарија Радичевић,
"	"	3. Радоје Поповић,
2. Бајице	"	4. Илија Бољевић,
3. Његуши	"	5. Божо Средановић,
4. Ђеклићи	"	6. Перо Поповић,
5. Цупе	"	7. Шпиро Калуђеровић
6. Грахово	"	8. Радомир Кривокапић,
7. Вилусе	"	9. Видак Вушовић,
8. Загарач	"	10. Лука Аџић,
9. Комани	"	11. Никола Мраковић,
10. Кчево	"	12. Филип Пејовић,
11. Богетићи	"	13. Радосав Бацковић,
12. Доњи Пјешивци	"	14. Благоје Новаковић,
13. Горњи Загарач	"	15. Божо Милатовић,
14. Брестике	"	16. Спасоје Лазовић,
15. Убли Кчевски	"	17. Томаш Балетић,
16. Рудине	"	18. Мирко Симовић.

II. Никшићска нахија.

17. Никшић	учитељ	19. Перо Костић, управљајући,
"	"	20. Нико Иванковић,
18. Брезовик	"	21. Радован Филиповић,
19. Горње Поље	"	22. Јаков Костић,
20. Кочани	"	23. Андрија Голубовић,
21. Риђани	"	24. Петар Стрковић,
22. Шавник	"	25. Косто Лучић, управљајући,
"	"	26. Поп Михаил Ђуровић,
23. Жупа	"	27. Атанасије Вељовић,
24. Горанско	"	28. Миливоје Драговић,
25. Црквице (Пива)	"	29. Миливоје Новичић,
26. Жабљак	"	30. Милић Савић,
27. Ускоци	"	31. Новица Драговић,
28. Велимје	"	32. Никола Кујачић,
29. Опутна Рудина	"	33. Саво Мрваљевић,
30. Броћанац	"	34. Бајо Никчевић,
31. Голија	"	35. Никола Докнић,
32. Бијела	"	36. Богдан Мучалица,
33. Озринићи	"	37. Милинко Павић,
34. Дуга	"	38. Михаило Средановић,
35. Веље Дубоко	"	39. Лазар Шћепановић,
36. Брезна	"	40. Милун Пушеља,
37. Буковица	"	41. Видоје Вуковић,

38. Драговољићи	учитељ	42. Ристо Перовић,
39. Тречча	"	43. Раде Живковић,
40. Стабна	"	44. Томо Љешевић.

III. Морачка нахија

41. Колашин	учитељ	45. Алекса Чукић, управљајући,
"	"	46. Љубомир Булатовић,
42. Блатина	"	47. Арсо Минић,
43. Ман. Морача	"	48. Никифор Симоновић, управ.,
"	"	49. поп Милун Меденица,
44. Горња Морача	"	50. Станко Булатовић,
45. Поља	"	51. Милија Ђулафић,
46. Ровца	"	52. Секуле Добричанин,
47. Прекорђе	"	53. Зарија Ђулафић,
48. Штитарица	"	54. Радосав Вуковић,
49. Милачка	"	55. Маринко Шуковић.

IV. Васојевићска нахија,

50. Андријевица	учитељ	56. Зарија Вуковић, управљајући,
"	"	57. Вук. Масловарић,
"	"	58. Стеван Бојовић,
51. Л. Ријека	"	59. Вуксан Радоњић,
52. Полимје	"	60. Светозар Минић,
53. Велика	"	61. Јевто Поповић,
54. Шекулар	"	62. Радуме Стаматовић,
55. Коњухе	учитељ	63. Вукосав Лутовац,
56. Краљи	"	64. Миљан Јојић,
57. Ријека Марсенић	"	65. Вукадин Вулевић.

V. Брдска нахија.

58. М. Ждробаник	учитељ	66. Бошко Велашевић, управљајући,
"	"	67. Поп Радован Павићевић,
"	"	68. Гаврило Стојковић,
59. Орја Лука	"	69. Јован Пешић, управљајући,
"	"	70. Лазар Јовановић,
60. Спуж	"	71. Крето Вукотић,
"	"	72. Милија Павићевић,
61. М. Острог	"	73. Поп Јован Дамјановић,
62. Дрезга	"	74. Бећко Божовић,
63. Близна	"	75. Божо Поповић,
64. М. Телија	"	76. Поп Лука Миличковић.

VI. Зетска нахија.

65. Подгорица	учитељ	77. Ристо Марковић, управљајући,
"	"	78. Станко Марковић,

Подгорица	учитељ	79. Крсто Ненезић,
"	"	80. Никола Лековић,
"	"	<u>81.</u> Мустафа Аџиахметовић,
66. Голубовци	"	82. Поп Јоко Гојнић, управљајући,
"	"	83. Поп Андрија Драговић,
67. Пелев Бријег	"	84. Симо Мијовић,
68. Убли	"	85. Поп Вуко Поповић,
69. Затријебач	"	86. Томо Белошевић,
70. Брскут	"	87. Поп Митар Поповић,
71. Дољани	"	88. Милисав Ивановић,
72. Вуковци	"	89. Мило Радичевић

VII. Љешанска нахија.

73. Градац	учитељ	90. Симон Кажич,
74. Релеза	"	91. Видак Пејовић,
75. Дражевина	"	92. Митар Вукчевић.

VIII. Ријечка нахија.

76. Ријека	учитељ	93. Андрија Јовићевић, управљајући,
"	"	94. Михаило Поповић,
77. Љуботињ	"	95. Перо Калуђеровић, управљајући,
"	"	96. Поп Стево Дрецун,
78. Каруч	"	97. Илија Лопичић,
79. Цеклин	"	98. Лука Пејовић,
80. Врањина	"	99. Мило Перазић,
81. Грађани	"	100. Газар Димић,
82. Добрско село	"	101. Поп Мираш Вукић,
83. Метеризи	"	102. Поп Илија Јовићевић.

IX. Црмничка нахија.

84. Бољевић	учитељ	103. Марко Лековић, управљајући,
"	"	104. Поп Јован Лековић,
85. Глухи До	"	105. Поп Никола Чаловић,
86. Брчели	"	106. Поп Никола Јовановић,
87. Подгор	"	107. Марко Вујачић,
88. Сотонићи	"	108. Марко Вукосавовић,
89. Крињице	"	109. Петар Мајић,
90. Дупило	"	110. Мираш Улићевић,
91. Трново	"	111. Поп Петар Перовић.

X. Приморска нахија.

92. Оцињ	учитељ	112. Андрија Јовановић, управљајући,
"	"	113. Митар Ђурић,
93. Салч	"	114. Никола Радвановић,
94. Мркојевићи	"	115. Лука Јововић,
"	"	116. Хоџа Карађузовић, вјероучитељ,

95. Бар	учитељ	117. Петар Ђуровић, управљајући,
"	"	118. Поп Васо Вукотић,
"	"	119. Кадија Усеин Спица, вјероуч,
96. Зупца	"	120. Фра Метод Радић, вјероучитељ,
"	"	121. Митар Вучинић,
"	"	122. Дон Перо Занетовић, вјероуч.

Б. Женске.

97. Петине	учитељица	123. Зорка Павловић,
98. Никшић	"	124. Анђе Ђурашковић,
99. Бар	"	125. Милица Пејовић,
100. Подгорица	"	126. Катарина Ивезић.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К.

Босна и Херцеговина. Цариградски *Телеграф* од 28. јула, бр. 377., доноси под натписом *Босанско-херцеговачка црква* ово званично саопштење из Патријаршије:

„Митрополити Босне и Херцеговине послади су Васељенској Патријаршији предлоге, којијема су од Синода тражили:

„а) да се сарајевска епархија подијели у двије епархије, од којијех свака да има засебног митрополита, од којијех ће један становати у Сарајеву, а други у Бањалуци;

„б) да се у Босни образује Консистоорија и Духовни Апелациони Суд, који ће расправљати спорове православнијех хришћана.

„У сједници Св. Синода од 27. јула прочитани су ти предлози, и пошто се о њима довољно промислило, нашло се да их треба усвојити.

„На тај начин у Босни и Херцеговини биће четири епархије са 4 митрополита: у Сарајеву, Бањалуци, Зворнику и Мостару. Сједницама у Консистоорији и у Духовном Апелационом Суду, пошто се та надлептва оснују, предједаваће наизмјенице по годину дана по један од митрополита.“

Српско-православна црква у Сплету. О овоме „Српски Глас“ доноси: „На другом мјесту доносимо проглас одборов за градњу српске православне цркве у Сплету. Уз проглас доносимо и слику цркве по плану, који је израђен.

Важност овог предузећа говори сама по себи. Географски положај Сплета, као средишта Далмације, захтијевао је, да се што прије у њему подигне православна црква. Опште је увјерење, да би то било огњиште, око којега би се још више окупио наш народ.

Почело се, хоће ли се и кад свршити, зависиће од дарежљивости нашијех имућнијих људи.

Мило нам је, што већ у овом броју листа можемо да забиљежимо прве прилоге. До сада приложише: епископ Др Никодим Милаш 2000

круна, архимандрит Доситеј Јовић, Симо Богдановић, проф. Михаило Катурић и Буро Обрадовић по 400 круна, Владимир Симић и проф. Стефан Маргетић по 200 круна.“ Проглас гласи:

„Давно се осјећала потреба да се у граду Сплѣту подигне православна црква. Не говорећи о старијем добу, споменућемо само, да су очеви наши још 1808. године о тој потреби вијећали у велико народно-црквеном збору, који се држао у цркви св пророка Илије у Задру. Ако се није у томе успјети могло, криве су биле неповољне прилике, у којима се црква наша у Далмацији налазила све дотле, док није под очинском заштитом Његова Величанства, нашег витешког и моћног Цара и Краља Франц-Јосифа I., добила и ону своју слободу.

Од тога благословеног доба, нас је православне све јаче занимала мисао о подизању цркве у Сплѣту, томе важном трговачком средишту нашем, гдје сваким даном расте број православних. Заузимањем заниманих фактора, ми смо већ у томе погледу и доста постигли: висока Влада Његова Величанства удијелила је своју приволу за зидање цркве у Сплѣту, а обезбјеђено је и мјесто, на коме би се имала подићи црква.

Али смо оскудни у срествима. Треба нам помоћи.

Ради тога се и саставио потписани одбор за скупљање прилога у сврху, да се чим прије подигне и украси та светиња наша. Па овим се ево и обраћа браћи својој молбом, да сваки, колико може, жртвује на свети олтар овај. ~~И да њена црква~~ биће Богу угодна, а одбор ће са благодарношћу примијети и забележити сваки прилог.

Ако ко жели, може намијењени прилог свој и у више пута исплатити. У то име Боже помози!

Прилози се шаљу: *Православној еп. Консисторији у Задру*. Имена приложника биће објављена кроз епархијски *Гласник* и *Српски Глас*, орган српске странке.

У Задру, 1. августа 1899.

Пресједник Одбора: *Епископ Никодим.*

Чланови Одбора: *Владимир Симић — Архим. Доситеј Јовић — Буро Обрадовић — Проф. Михаил Катурић — Симо Богдановић — Проф. Стефан Маргетић.*

Црква св. Николе у Котору. — „Smotra“ јавља, да је министарство просвјете одобрило основу за градњу православне цркве св. Николе у Котору. Цијели трошак износиће 71.200 фор. Министарство је дозволило припомоћ од 40.000 фор. из камералне закладе.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

К. Ц. ГЛАВНО НАДЗОРНИШТВО
ОСНОВНИЈЕХ ШКОЛА

Број 1160

Цешине, 11. Августа 1899.

Госпoди учитељима и мјеснијем надзорницима К. Ц. Основнијех школа.

По налогу Министра Просвјете и Црквенијех Послова, г. Војводе Сима Поповића, јавља вам се, да се, за ову школ. год. и у напријед, неће давати школске књиге на вересију. Сваки учитељ мора с наруџбином и новце за њу послати књижари. Учитељ нека узме на своју признавицу потребну суму од мјеснога надзорника (од школарине), коју мора истоме повратити исти дан, кад дјеци преда књиге, а свако дијете при упису мора и новце за књиге донијети. Ако случајно мјесни школски надзорник не би имао готовине од школарине, а учитељ не би могао н.ћи потребну суму за књиге, он мора при упису дјеце одмах од њих скупити и новце за књиге и послати их са списком књига књижари.

Главни Школски Надзорник
Ђуро Поповић.

Напомена.

Уз ово јавља вам се, да Главно Школско Надзорништво неће у будуће водити никаква рачуна ни посредовати, односно набавке и исплативања књига, између г.г. учитеља и Прве Повлашћене Књижаре П. М. Калуђеровића, него нека се г.г. учитељи непосредно обраћају реченој Књижари и од ње траже потребне књиге, учила и друга обавјештења.

Српске школе у битољском вилајету. — У битољском вилајету има 37 српскијех основнијех школа, а осим тога у самом Битољу постоји српска мушка и женска гимназија.

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

„**Бранково Коло**“ за забаву, поуку и књижевност, број 32 изашао је са овом садржином: Кајање, пјесма Ал. Родериха, превео Зм.; Врбовање, пјесма, спјезао Nikolaus Lenau, превео Божа С. Николајевић; Из првијех дана овога вијека, од Мирка Бајића; Васкресеније, роман грофа Л. Н. Толстога; Жртве, од К. М. Стањуковића; О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти, лекције проф. Милутина Јакшића; Г. Руварац и Montenegro, од д-ра Лазара Томановића; Всеволо Михайловић Гаршин, књижевна црта Ур. Петровића; Ковчежић: Књижевне биљешке. Просвјетни и друштвени гласник Биљешке о умјетности. Позориште. Читуља.

Бранково Коло излази у Сријем. Карловцима. Цијена му је годишње 5 фор., а за ђаке 3.50 фор.

— Чеда Мијатовић. **Кнез Градоје од Орлова Града**. Приповијетка из времена боја на Косову. Одштампано из *Бранкова Коло* за год. 1899. Ср. Карловци, Српска Манастирска Штампарија, 1899. Стр. Цијена 80 нов. или 1¹/₂ дин.

Морамо бити захвални Српској Манастирској Штампарији, што је ово ново лијепо дјело нашег признатог ваљаног писца издала у засебној књизи те ће моћи прочитати и они који, на жалост, и не прате Бранково Коло, и уживати у дивнијем сликама из давне прошлости наше, из доба дивовске борбе два народа, који у једној битци изгубише два своја цара, чему не налазимо равног примјера у цијелој свјетској повјести. Према величини и љепоти књига је веома јевтина, те је најтоплије препоручујемо.

„**Звезда**“ породични лист Год. III. Број 72. Уредник Јанко М. Веселиновић. Биоград, 12 августа 1899. Излази четвргом и недјељом. Цијена 1 мјесец 1 динар или 1 круна. Претплату примају све поште у Србији и иностранству. Претплату треба слаати Стеви М. Веселиновићу, проф. богословије. Неплаћена писма не примају се, рукописи не враћају се. Уредништво се налази: Кнежев Споменик бр. 9.

„**Просветни Гласник**“ службени лист министарства просвјет: и црквенијех послова краљевине Србије. Свеска 6. Год. XX. Уредник Ј. Миодраговић. Биоград. Штампано у Држ. Штампарији Краљ. Србије. 1899.

Садржај. Службени дио: 1. Укази Њег. Вел. Краља: Средње школе (развијешење); Стручне школе (остављење); Духовни судови (постављење, развијешење). — 2. Расписи и одлуке министра просвјете и црквенијех послова. — Радња главнога просвјетнога савјета: 3. Записници редовнијех састанака: Записник 732. састанка; Записник 733. састанка; Записник 734. састанка; Записник 735. састанка. — Школски летописе: 4. Извјештаји надзорника основнијех школа: г. Јос. В. Стојановића, надзорника за срезове белички, левачки и темњишки округа моравскога. — Наука и настава: 5. Грешке у настави, од Ст. Ловчевића. — 6. Храна наше сељачке дјсце у основној школи, од д-ра М. Јовновића-Батута (свршетак). — 7. Основне школе у Србији прве половине овога вијека, од М. Вукићевића (наставак). — 8. Географија у Вишим Дјевојачким Школама, од Ј. Митровићеве (свршетак). — 9. Латинска класична проза у српским преводима, од † М. Р. Димитријевића. — Оцјене и сликази: 10. Басне народне и

умјетничке, реферат од — ића. — 11. Мали пустињак, реферат од — ића. — Ковчежић: 12. Берлинске средње школе, од д-ра Луја В. Адамовића. — 13. Чешки св. Прокоп и сазавско-емауско јеванђеље, од Д. Јовановића. — 14. Српска Књижевна Задруга у 1898 години, од — ч—. — 15. Гласови о школама. — 16. Просвјетни записи. — 17. Биљешке из науке. — 18. Нове књиге и листови: Књиге. Листови. — 19. † Стеван Јакшић. — 20. † Јеврем А. Илијћ.

„Просветни Гласник“ излази у мјесечним свескама од 7 и више табака, на четвртини. — Стаје годишње: За Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље управи државне штампарије краљевине Србије у Биограду. — Рукописи се шаљу уредништву (у министарству просвјете и црквенијех послова у Биограду). Они се, на захтјев писаца, враћају.

„Наставник“ лист професорскога друштва, свеска за мај и јуни, књига X, година 1899, власник професорско друштво, одговорни уредник проф. Ранко Петровић, Београд срп. кр. држ. штампарија 1899.

Садржај: 1) Заменичке енклитике као ритамски елеменат у српским народним пјесмама. Прилог срп. нар. метрици од Ан. Гавриловића. — 2) Pronomen interrogativum quis (ко), quid (шта) од проф. Ј. Лукића. — 3) Узајамно помагање чланова проф. друштва и њихових породица. — 4) A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen Sprache, реферат Јер. Живановића; — 5) Писмени задаци из српског језика, израдио Л. Зрнић и Р. Бикловић, реферат Ј. М. Протића; — 6) Новине из Наставе и науке: Биљешке за историјску географију: 1, град Копријан, 2, Зелен-град и 3, Иванов град од А. Г.; — Нови Ведемонит у атмосферском ваздуху; — Елеменат коропије у гасовима солфатарским; — Јед. у ваздуху; — Слободан воденик у атмосфери; — Течни воденик средство за разређивање ваздуха од М. П. И.; — 7) Рад у школи и за школу: Наставни м. министра просвјете; — Дужности школског љекара; — Правила о нижем течајном испиту у средњим школама; — Правила за нижи и виши течајни испит у вишим Женским школама; — Из главног просвјетног савјета; — О рационалним корјенима редуковане кубне и латералних виших једначина уопште, од д-ра Л. Влајића професора; — 8) Професорско друштво: из управних записника; — 9) Лични Гласови: кретање наставника; — 10) Некролози: Илија Вукићевић и Светолик П. Ранковић; 11) Библиографија и прикази; — 12) Ковчежић: Змијева прослава; — Пријем женскиња на универзитетима, од Савке Садичевићеве; — 13) Исправка.

Православна Моралка за више разреде средњих школа израдио Сава Теодоровић, свештеник, професор и катихета у кр. реалној гимназији у Змуну. Наклада пишчева. Цијена 2 круне. У Новом Саду. Штампарија Ђорђа Ивковића 1899. Стр. 254 Ова је књига одобрена за школски уџбеник у вишим разредима средњих завода решењем српск правосл. св. архипјерејског синода Митрополије Карловачке. У предговору писац каже:

„У Карловачкој Митрополији није до сада било згодна, нарочито за средње школе удешена уџбеника за предавање „Православне Моралке“, те су се ученици у вишим разредима испомагали које „Православним нравственим Богословљем“ (превод руског истоименог дјела костромског Епископа Платона), које никако није својој сврси одговарало; а које рукописима појединих катихета.

Синодална „анкетна комисија за састављање вјероучевних књига,“ којој је задатак, да се побрине око прегледања и поправљања досадањих и састављања нових вјеронаучних уџбеника у основним и средњим школама, с обзиром на оскудицу zgodних књига, између осталогa покљонила је особиту пажњу књигама за више разреде средњих школа, којих осим „Црквене Историје“ за те заводе нарочито удешених и не бјеше; те се постарала, да се за сваки поједини разред, по усвојеном наставном плану и сходни уџбеници за сваки прописани предмет израде. — При тој диоби рада пала је потписаном у дио задаћа, да израдим „Моралку“ за више разреде средњих школа.

Имајући на уму како важност религијозно-моралног васпитања младежи у средњим заводима у опће, тако и важност „Моралке“ у том васпитању, трудио сам се, да по могућству израдим такову књигу, која ће како потребама религијозно-моралне наставе у вишим разредама средњих школа и моралним захтјевима практичнога живота, тако и зрелости и душевном развитку ученика одговарати. Уз то сам настојао, да све стране и дужности хришћанскога живота у њој што боље и јасније буду изложене, а слика хришћанскога мишљења и владања што тачнија и потпунија испадне. — С тога сам се при изради ове књиге, поред свога многогодишњегa учитељског искуства, послужио понајбољим дјелима из руске духовне књижевности и најпризнатијим уџбеницима, који су за римокатоличку младеж средњих школа одобрени и прописани у Аустрији и Троједници; те према њима удесио облик, распоред и метод излагања наставнога градива.

А да би тумачење појединих моралних правила било јасније и занимљивије, усвојио сам по примјеру најбољих истоврсних уџбеника, мало опширнији начин излагања, како би се моралне поуке, потање и јасније разложене, лакше сворачиле на ум и срце ученика, знајући, да се у овакову предмету сувише збијеним стилем и у мало ријечи нела јасно и разумљиво протумачити ученицима све оно, што им хришћанска морална наука као хришћанима, у разним приликама живота налаже.

Тако исто сам се трудио, да свако важније морално правило буде потврђено и разјасњено ријечима Св. Писма, као најмјеродавнијим законодавцем и судијом у моралној науци. С тога се у књизи налази доста цитата из Св. Писма, уз које сам ради лакшега разумијевања и учења, ставио и српски пријевод, остављајући г. г. и браћи вјероучитељима, да у том по својој увиђавности поступе, те према броју и каквоћи ученика zgodан избор у цитатима при предавању и испитивању учине.

Гдје год сам сматрао за нужно, додао сам кратко апологетичко опроружење приговорa и нападаја на поједина правила хришћанскога морала, како би се ученици што боље утврдили у увјерењу о истинитости и узвишености хришћанске моралне науке.

Караџић, лист за српски народни живот, обичаје и предање. Јули — Август 1899. Година I. Издаје и уређује Тих. Р. Ђорђевић, професор алексиначке учитељске школе. Алексиначки штампарија Мате Јовановића, Београд Кн. Михаила улица број 24 1899.

Садржај: Благо (остава), од Алексе С. Јовановића; — Стока у Херцег-Босни и т. д. Вид. В. Вукосавовић; — О скупљању имена, од проф. Паса; — Краљевић Марко у народном предању; — Српске народне приповијетке, (из Херцагоvine) из бира Вида Вулетића—Вукасовића; —

Српске народне пословице (из Крагујевачке околине), записао Влад. Ј. Радојевић, професор; — Грађа за „Зборник музичких обичаја у Срба“ скупио Тих. Р. Ђорђевић; — Српски народни обичаји у Славонији, од Б.; Ситне биљешке; — Биљешке; — Прикази; — Гласник.

Нови Васпитач, орган за педагошку књижевност власник Мита Нешковић. Свеска VIII. Година XII. Излази сваког првог дана у мјесецу. У Ср. Карловцима. Српска Манастирска Штампарија 1899.

Садржина: Говор; — Обука у рачунству; — Одгојна основа; — Из школског живота; — Школе у Русији и Холанду; — У корист учитељске закладе; — Књижевни Преглед „Новог Васпитача“; — Педагошки Вјесник „Новог Васпитача“.

Покрет. Свеска 1. Нови Сад, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића 1899.

Садржина: Приступ; — Како се уређивао Љетопис; — О извјештајима Књижевног Одјељења и одбора Матице Српске; — О књижници и књижичару Матице Српске; — Средина Матице Српске.

Свеске „Покрета“ ће излазити неусиљено од времена на вријеме, кад се скупи доста материјала. Величина ће сваке свеске бити према материјалу, а такође и цијена.

Позивају се сви наши књижевници који приступају уз оно што је речено у Приступу, (а што се хоће, може се видјети и из чланка ове 1 свеске), да буду сарадници. Рукописи нека се шаљу Тихомилу Остојићу у Нови Сад.

„Покрет“ распродаје књижарица А. Пајевића.

Први годишњи извјештај српских основних школа и Више Дјевојачке школе у Сарајеву, свршетком 1898/9 шк. год. Сарајево. Прва Српска штампарија Ристе Ј. Савића и друга Сарајево 1899 год. У овоме лијепо уређеном извјештају са више слика налазимо: Подаци из историје српских основних и средњих школа у Сарајеву, од Ст. Калуђерчића. Наставничко особље. Наставни план. Уџбеници. Наставна средства Школски љетопис Главније наредбе и претписи. Статистика. Испит. Класификација.

К Њ И Ж Е В Н И О Г Л А С.

О „НЕВЕНУ“

за годину 1899./900.

Почетком септембра ове год. почиње „Невену“ нова година, која ће трајати до краја јула 1900.

„Невен“ ће и ове године младом нараштају нашем бити оно, што му је и до сада био, — то је наш цио програм.

Спољашња је промјена у томе, што издавање листа прима сад власник и уредник у своје руке.

Ради олакшице у шаљању претплате чинимо ову промјену: „Невена“ ће излазити на годину 18 бројева, дакле сваких 17 дана по један број. А то је за то, да се сиромашнији могу претплатити и на једну трећину године (т. ј. на шест бројева), а до сада се могло претплатити најмање на по године.

Цијена је „Невену“ дојакошња, т. ј. на годину 3 фиор. — на двије трећине године (12 бројева) 2 фиор. — на једну трећину године (6 бројева) 1 фиор. — За Србију и Црну Гору 8 динара, — 5 дин. и 45 пара, — 2 дин. и 65 пара. — Почети се може само са 1-вим, са 6-тим и са 13-тим бројем.

У накнаду, што ће ове године изићи два броја мање, добиће они, који одмах пошљу претплату на цијелу годину, књижицу „Међневенче II.“, која ће изићи о свет. Илији 1890. — или ако хоће, добиће одмах „Међневенче I.“

Нека се нико не срдџи, кад му одмах обуставимо даље шиљање листа, чим му претплата истече. Тако бива код свих других народа, — јер версија је прв који корјен листу подгриза.

Молимо свакога, коме може бити, да се претплати на цијелу годину; тиме се олакшава вођење рачунских књига, и могу се адресе одмах штампати. А како се на пошти за сваку и најмању пошљу новаца задржава по 2 новчића, то нам је много мања штета кад та два новчића једаред платимо, а не за сваког претплатника трипут. А ми са наше стране обећавамо највећу тачност, јер смо нашли „Невену“ нарочитог администратора и експедитора.

Сад још нешто. Да буде о Божићу мало више кретања и мало радости — учинићемо ово: На десетак дана пред Божић исписаћемо на мале цедуљице имена свих наших годишњих претплатника, цедуљице ћемо метнути у једну кесу, пак ћемо (пред свједоцима) дати једном дјетету да извуче три цедуљице. Чија се имена извуку, ти ће добити сваки по један Божићни дар од „Невена“. Дарови ће бити ови: 1., један лијеп сат за дјечка, — 2., један лијеп сат за дјевојчицу, — 3., један дар од исте вриједности, али за сада нег се зна шта ће бити. Дарови ће се одмах разаслати, да свакоме бар до Бадњег Дана стигну.

Претплата се шаље на адресу: D-г. J. Јовановић „Zmaj“ Zagreb, Zrinjski trg, br. 3.

Загреб, крајем јула 1899.

Чика Змајова.

О Г Л А С.

Препоручујемо ове школске књиге нашег издања на којима дајемо од оригиналне цијене свакоме купцу $33\frac{1}{3}$ процената попуста. — Ову повољну пробитачност нашим купцима у стању смо дати зато, што нас дојакошњи велики књижарски рад на то омогућава, а и зато, што своју велику штамарију имамо.

Као најновије сада баш из штампе изашло препоручујемо:

„Средњи катихизис“ прерађен по катихизису епископа Платона за православне ученике основних школа, удешен према наставној основи за III. разред. — Цијена 12 новчића.

„Богослужбени одговори“ на јектенија и т. д. — Цијена 10 новч.

„Црквено-словенски буквар“ за православне ученике основнијех школа укоричен. — Цијена 15 новч.

„Псалтирь“ на оупотреблѣнїе въ народныхъ оучилищахъ оучрежденный и т. д. — Цијена 22 новч.

Нека су и ове остале школске књиге исто тако препоручене:

„Часословъ“ на оупотреблѣнїе въ народныхъ оучилищахъ оустроенный и т. д. Цијена 8. н.

„Белѣка Катавасїа“ содерѣаща въ себѣ осмогласное ѿ пѣснн дѣхъвныа прѣзидникъвъ Хрїстовыхъ ѿ Богородичныхъ и т. д. (Уредїо за потребу строго по Типику — искусни, признати стручњак, и пјевац.) Укоричена 1. фор. неукоричена 90. новч.

„Мала Катавасїа“ содерѣаща въ себѣ различнаа пѣснн ѿ дѣхъвныа, во оупотреблѣнїе оучицаа православныа ѿности сѣрвскїа и т. д. (Уредїо за потребу строго по Типику — искусни, признати стручњак, и пјевац.) Цијена 20 новч.

„Свѣтѣе православное Церковное Пѣсннѣ“ сїрѣчь собранїе стїхїр ѿ пѣснн дѣхъвныа въ недѣли ѿ прѣзидники госпѣдскїа ѿ богорѣдичныхъ на всѣхъ гѣдѣхъ и т. д. Цијена 13. новч.

„Апостоли и Еванѣља“ за празничке и недѣљне дане са српским преводом и више слика од епископа Платона. Цијена 60 новч.

„Мала српска граматика“ за срп. народне школе по Даничићу и Миклошићу саставио Борѣ Магарашевић. Цијена 18 новч.

„Кратак наук о писоубу и маама“ Цијена 8. н.

„Све по избор одабране народне пјесме“ за учење на изуе у срп. основ. школама. Цијена 10 нов.

„Приповјетке из старог и новог завјета“ са сликама по преводу Вука и Даничића саставио проф. Борѣ Магарашевић друго поправљено издање. Цијена 50 новч.

„Извод из српске граматике,“ својим ученицима саставио Јован Живановић. Цијена 30 новч.

„Мали катихизис,“ за православне српске ученике основнихъ школа. Цијена 4 новч.

„Наука из светог писма“ за писање и на изуе учење у основној школи од Ђ. Натошевића. Цијена 10 новч.

„Илустрована мала свештена историја“ са 20 слика за срп. народне школе. Цијена 8 новч.

„Употреба руске рачунаљке“ у основној школи са 15 слика упутство за народне учитеље израдио Мита Нешковић. Цијена 15 новч.

„Један пут један,“ мултипликацијом и дивизијом таблице на тврдој артији.“ Цијена 2 новч.

Уједно јављамо да на сложишту имадемо сваку школску књигу страног издања и да на тима дајемо 12 процената попуеа, а код државнијехъ издања 5 процената од оригиналне цијене.

Уједно препоручујемо још ова школска училиа:

Штица по најновијем методу на платну. Цијена 2 фор.

Шрајберове велике природописне слике за зид, српско издање, са 20 колорисаних таблица; првих 5 таблица садржавају сисавце и стају 7 фор. и 25 новч.; других 5 таблица тице 7 фор. и 25 новч.; трећих 5 таблица амфибије, рибе и т. д. 7 фор. и 50 новч.; четвртих 5 таблица растиње 7 фор. и 50 новч.

Глобус српски 6' у пречнику, 5 фор.

Глобус српски с меридијаном, 12 фор.

Словарица (писмарица) потпуна азбука у кутији. Поједина слова гдјекоја су по три до пет појединце, како би се не само ријечи, него и омање реченице од слова склапати могле. Једна кутија стаје 2 фор. и 50 новч.

Рачунаљка за рачунање с цијелим бројевима бојадисани и лаковача 9 фор.

Рачунаљка за рачунање с разломцима лијепо бојадисана и лаковача 10 фор.

Обраћамо нарочиту пажњу госпoде учитеља и трговаца на наше нове издање од год. 1899.

СРПСКИХ ПРОПИСА

који су израђени ма најфинијој глаткој хартији а са бијелим корицама украшени са најгоднијим сликама српским, као:

знаменишић српска, предјела и појединих момената из српске историје

Прописи су са 8 листи и удешепи су у четири врсте, као: 1. За српско, мађарско и хрватско писане са широким линијама. — 2. За њемачко писање са ситним линијама. — 3. Дитрандо са једном линијом. — 4. У квадрате за рачунање.

Цијена је 1 рису од 240 комада 1 ф. 50 н., а ва туце 8 новч.

На захтјевање шаљемо радо по један примјерак на углед.

На ушлима и прописима разумије се нето-цијена, без икаква прида или попушта

Књижара Браће Поповића.

„Пошто је Емил принуђен да се учи самоучки, он се руководи својим сопственијем разумом, а не разумом другијех људи и ни у чему се не ослања на авторитет. Вједбајући се тако непрестано, његов се ум тако оснажи, као што се оснажи тијело трудом и радом. У његовој памћењу чува се само оно, што је разум потпуно усвојио. Због овога Емил нема много знања, али је његово знање стално; све што зна — зна свјесно и потпуно. Он зна, да има још много, што му је непознато; но он може с временом и то да дозна; ум је његов отворен и развијен, те и ако није просвијећен, опет је способан за просвјетљење. Све што ради, *зна што ради*; све што вјерује — *зна зашто вјерује*. Он се врло споро, али стално креће напријед. Све његово знање односи се искључиво к природнијем наукама. Он највише цијени оно, што је за њега најкорисније, а туђе мишљење не рачуна ни у што.“

„Емил је трудољубив, трпјељив, умјерен, сталан и пун одважности. Његова фантазија није бујна и никад не преувеличава опасности; он умије да стално подноси страдања, јер је навикнут да се бори против пресуда судбине. Он још нема јаснога појма о смрти; али подио је навикнут да се без ропота покурава овој, што *воља Бога* је, кад дође смртни час, умријети и без мука и *дедека*“

„Емил само нема још онијех врлина, *ГОРЕ ЂУРЂЕ* *СРНОЈЕВИЋ* које су потребите за однос према другијема, али има све оне, које су потребите за однос према себи самој. Он посматра искључиво самога себе и налази, да је то сасвијем природно, што и други не мисле о њему. Он ни од кога ништа не тражи и мисли, да и он са своје стране није никоме ни за што обавезан. Налазећи се тако усамљен у људској друштву, он рачуна само на самога себе и има право више него други да тако рачуна, јер је постигао све, што се у његовијем годинама постићи може. Код њега нема погрешака, осим онијех, које ни ми избјећи не можемо; нема *манџа*, осим онијех, од којијех се ни један човјек сачувати не може. Његово је тијело здраво, гipко и витко, ум правиан и без предрасуда, а срце слободно од страсти. У њему се једва почиње назирати самољубље, та прва и најприроднија страст. Не узнемиравајући никога, он је срећан, задовољан и слободан, у колико то допушта његова природа.“

Ово је карактеристика младића, који је изашао испод васпитнога утицаја Русовљева, овај је младић врло хладан. Он неће да позна ни Бога, ни људе и не осјећа ни најмање потребе у љубави; он нема ни најмањег осјећања к поезији, нити га

заноси оно, што је дивно; он нема никаквијех узвишенијех идеала, а не може их ни имати, пошто нема љубави. Сва се његова врлина састоји само у физичкој снази и окретности, која је удешена за живот животињски, и у неком грубом познавању спољашњег свијета.

4. *Емил од петнаесте године до женидбе.* Од петнаесте године Емил ступа у нови период живота. Живот у њему почиње да кипи, то је најважније доба за васпитање. У то доба треба га упознати с друштвенијем односима. То је доба најбоље и за учење историје, из које ће се упознати с човјekom. Од свију историчара Русо налази, да је за Емила најзгоднији Плутарх, који потанко описује црте великијех људи и жена. У ово доба Емил се може увести и у свијет религијозни, те ће он одабрати ону религију, коју му разум покаже. (Неумјесност овога мишљења очевидна је. — Још у младијем годинама треба засијавати у душу питомца религијозно-наравствена осјећања).

Кад питомац има двадесет година, онда га треба увести у друштво, и тада ће он, како мисли Русо, боље научити како се треба у друштву кретати за једну годину, него онај, којег су у друштву васпитавали од дјетињства.

Пошто је Русо увео својег Емила у свијет, он га овако карактерише: CRNE GORE ĐURĐE

„Емил се држи слободно и достојанствено. Он отворено казује своје мишљење, не нападајући на мишљења другијех, јер он прије свега цијени слободу у свему. Он говори мало и не мисли о томе, да кога год заинтересира својом личношћу и да обрати на себе пажњу. Он је миран, понашање му је слободно, али уљудно... Сад је настало за њега доба за читање и за озбиљну преписку с људима; сад је он тек у стању да појми смисао говора и услове његове љепоте и снаге.“

5. *Софија и њено васпитање.* У овој глави Русо говори о Софији и њенијем особинама и васпитању, о Емиловој женидби с њом и о даљем његовом животу до рођења првог дјетета. Пошто је Емил постао отац, онда он говори своме васпитатељу: „Нека ме Бог сачува од тога, да се ја одречем од свете и пријатне дужности да васпитавам своје дијете, а да га предам на васпитање коме другоме.“

У овој истој глави Русо говори о Емиловом путовању заједно са својим учитељем. Ово путовање он чини, да се упозна с различитијем политичкијем уређењима, правима и дужностима грађана код разнијех народа, па да изабере за живљење ону земљу, у којој би могао живјети према својим убјеђењима.

Послије путовања Емил се враћа у Париз с увјерењем, да се „највиша мудрост састоји у томе, да се човјек покорава законима оне земље, у којој је“.

У васпитној теорији Русовљевој поред истинитијех мисли налазе се, као што смо већ рекли, и мисли погрешне. У самој ствари није могуће васпитати човјека независно од времена, мјеста и друштва, у којему он живи, као што то Русо жели. Кад би пак то и могуће било каквом год вјештином и учинити, онда би такав питомац био неспособан за живот, јер он нити познаје, нити разумије живота. Емил је створ Русовљеве фантазије и врло је мало налик на обичну дјецу. У ствари нема таквијех прилика као што су оне, у које Русо ставља својега Емила. Одбацујући значај авторитета у васпитању, Русо тијем истијем постарља васпитача у неки сувише вјештачки однос према питомцу. Одбацујући значај стварања вишијех наравственијех идеала при васпитању — онога што је истинито, добро и дивно, Русо у исто вријеме меће за идеал само оно, што је корисно и практично за живот, а то се не може узети као цјелисходно и као искључиви идеал васпитања.

NACIONALNA

BIBLIОван Базедов.

Русовљеве педагошке идеје нашле су пошљедоваца у Немачкој, у лицу Базедова и његовијех другова.

Иван Бернхард Базедов родио се је у Хамбургу 1723 године. Отац његов био је бривач и одликовао се је грубим и раздражљивим карактером; мајка му је страдала од меланхолије. Ушљед очине грубости Иван, још као дијете, побјегне из родитељске куће и ступи у службу код једнога љекара на селу. На молбу родитеља он се кроз годину врати кући и почне походити најприје основну школу, а затијем гимназију. Као гимназист он је био врло несташан и писао је стихове поводом различитијех случајева. Кад му је била 21 година, он ступи на свеучилиште у Лајпцигу, да изучава богословске науке. И ако је био врло даровит, опет није се у науци одликовао ни трудом, ни марљивошћу.

Кад му је било 26 година, пошто је већ свршио свеучилиште, прими се наставничке дужности, да васпитава једно седмогодишње дијете у Холштинији. На овоме дјетету он је окушао свој метод поуке у језицима и то помоћу разговора.

Године 1753 он добије мјесто као професор етике и књижевности у војничкој академији у Соре. Својијем философскијем

и богословскијем списима он се замјери власти, те ушљед тога буде лишен катедре у академији и премјештен у Алтону као професор гимназије. Ту је он продужио да пише у истоме правцу и због тога је био одлучен од св. причешћа.

Године 1768 он се обрати царевима, краљевима, књажевима, академијама, свеучилиштима и свијема богатијем и наученијем људима с молбом, да му помогну, да оствари своје педагошке планове, да изда основну енциклопедију и да уреди нове школе. Многи су се на његову молбу одазвали, и он је добио могућност да изда „Почетну књигу“ — енциклопедију за дјецу са сликама ради очигледне поуке, и „Методику за родитеље, породице и народе.“

Војвода Анхалт-Десавски, Леополд Фридрих Франц, поборник за просвјету, кад је чуо о Базедову, позвао га је, године 1771, у Десау. Он му је одредио за издржавање 1100 талијера, а да би могао уредити један васпитни завод, даровао му је нарочито здање са великом баштом и 12000 талијера. Базедов је прешао у Десау и године 1774 отвори завод, који назове *Филантропином*.

Године 1776 он је издао извјештај о своме заводу. У томе извјештају, између осталог, говори се: пиљите дјецу да проводе сретни живот младости и да се успјешно занимају. Она се уче код нас природнијем начином без умора и без казна: латинскоме, францускоме и њемачкоме језику, природнијем наукама, техници и математици. Доста је проживјети у Десау 6 мјесеца, па да се дијете научи да говори једнијем језиком, а још шест — да се усаврши у граматици. Наш метод троструко скраћује учење и троструко је пријатнији. Доста је да се проживи 4 године у Филантропину, па да се спреми за ступање на свеучилиште“... „Наш завод нити је католички, ни лутерански, ни реформатски, него истинито-хришћански... Ми смо филантропи или космополити. Влада руска и данска за нас је једнака као год и швајцарска слобода“... „Цијељ васпитања мора бити, да образује јевропљанина тако, да његов живот буде колико је могуће користан и сретан, у колико то може васпитање учинити, и ми се бринемо:

1. Да отклонимо од нашијех васпитаника колико је могуће више сваку раздражљивост, тугу и болест и
2. да се навикну, да пажљиво проучавају све оно, што је добро“.

„Сваки наш питомец учи своју религију код својега свештеника. Опште пак хришћанске, — филантропске, — вјерске

основе и упутства дајемо им ми сами, не упуштајући се ни у какве црквене секте и препирке, тако да ни један наш питомцац, ма које вјере он био, неће у тој настави чути ништа, што не би и он сам могао одобрити с тачке гледишта своје религије. Сви наши учбеници састављени су тако, да се у њима не говори ништа о разликама међу хришћанима, јеврејима, мухамеданцима, дејистима, дисидентима и свијема другијема сектама, па ма како се оне звале“.

Овај се извјештај свршава позивом на све научене људе свију земаља, да дођу на јавни испит у Филантропину, који је био одређен у средини маја 1776 године. На овај испит дошло је неколико компетентнијех особа. Послије испита појавили су се извјештаји о свему ономе, што се је на испиту видјело и чуло. Привешћемо овдје неколико одломака из извјештаја професора Шумела. Тај извјештај изложен је у виду писама, која пише дванаестогодишњи професоров син.

„Кад смо ушли у Филантропин, говори он, видјели смо мале питомце тога завода. Сви су они били ошишани; окрватника нијесу имали, а огрљаци од кошуља били су им заврнути поврх хаљина. С њима је била мала кћи Базедова у бијелом одијелу. Кад нас је видјела, поздравила нас је латински: „salve“ (здрavo)“

„На испиту радили су ово: најприје су играли по команди. Та се је игра вршила овако: сви питомци били су уређени као војници. Господин Волке (помоћник Базедова) командовао је латински. Дјеца су морала вршити све оно, што он заповиједа. Тако н. пр., он је наређивао да зажмуре — и сви би зажмурили; он би наредио да покажу, како шију шавци или цревљари — сви су испуњавали наредбу.“ и т. д.

„У другој игри учитељ је писао с друге стране табле латинска имена биљака, животиња, градова, земаља, а ученици су морали погађати написану ријеч. Они су именовали латински све једнородне предмете, док когод не погоди написану ријеч. Онај који би погодио добијао је као награду комад слаткога колача.“

„Ево још једне игре. Господин Волке командовао је латински, а ученици су, према команди, подражавали гласу различитијех животиња.“

„Једанпут Волке је донио велику слику и почео је испитивати ученике, што је на њој насликано и излагати идеју те слике и мисли, које би се могле извести из њенога садржаја.“

„На испиту из рачунице Волке је написао број од читавога реда цифара. Тек што је он то написао, Емилија је казала, колико је ту написано квадрициона, трициона, билиона, милиона и т. д. Затијем су сабирали заједно не мање него по десет бројева. Све се је ово вршило без креде у руци, с изванредном брзином, не гријешећи ни на длаку. Који пут сам Волке учинио би нарочито погрешку у рачуну — и ученици су га поправљали. Сви присутни били су задовољни решавањем рачунских задаћа.“

„Пошто су задаће ријешене, Волке је упитао дјецу, што желе да им нацрта. Дјеца су му на то одговорила латински. Волке је нарочито цртао неправилно — и дјеца су латински казивала, што није правилно и како би то требало учинити.“

„На испиту из францускога језика учитељ је показивао дјеци предмете један за другим, а они су их морали именовати по француски.“

„На испиту из латинскога језика Базедов је читао латинске реченице, а ученици су их живо превађали на њемачки језик. Послије испита ученици су представљали двије драме: једну на њемачком, а другу на француском језику.“

„Цео испит ученици су учинили је добар утисак на присутне.“

У Филантропичкој школи је особити ред. У свему се је огледала простота и вредност. Сва дјеца била једнако обучена. За објед су имали два јела, а за вечеру — једно. Дјецу су навикавали и на неке оскудности, да би се спремила за свакојаке случајности живота. Од питомаца захтјевали су безусловну послушност све до дванаесте године. Казне су употребљавали само за неизвршивање механичких радова. Умни рад потицао се је тијем, што су се старали, да заинтересирају дјецу дотичнијем предметом. Све дневно вријеме било је строго распоређено: 7 сати на спавање; 6 сати на јело, одијевање и разне забаве; 1 сат на уређивање стана, одијела, књига и других ствари; 5 сати на учење; 3 сата на гимнастичке игре, музику, танцовање, купање и др.; а 2 сата на слободно занимање онијем, што ко изабере. Љети су лијегали у 10 сати, а устајали у 5 сати, а зими су лијегали у 11, а устајали у 6 сати. Оно вријеме, које је било одређено за науку, одређивали су по некад у име казне, да ученик у то доба ништа не ради, јер су, по мишљењу филантрописта, нерад и усамљеност несносни за човјека. Из награда биле су искључене оне, које ласкају чулности. Као најбоље средство за потицање одраслијих питомаца на рад сматрали су то, да им се дозволи, да могу

присуствовати у скуповима старијих и да могу ту по који пут давати своје мишљење. Оне, који су болесни наравствено, сматрали су да су болесни и физички, те да им треба такође њега: кретање, дијета, рад и т. д. Сви су били дужни вједбати се у војничкијем вједбама и покретима, јер су правично сматрали, да је то корисно и за дух и за тијело. У вријеме занимања ученици су стајали, осим часова читања, писања и цртања, тако да дијете до 15 година није сјеђело више од 3 сата дневно. Строго је било забрањено, да млађи проказују старијим своје старије другове или врстике; али било је дозвољено, да старији другови могу достављати изгреде својијех млађијех другова, али само с цијељу, да их поправе.

У поуци држали су се очигледности у највећој мјери. Шта више, и учење саме азбуке вршило се је помоћу каквијех год стварнијех предмета.

Учење на памет каквијех год познања из земљописа, историје, природописа праћено је игром. Поуком се је ишло на то, да се постигну васпитне цијељи, т. ј., да се код питомца развије љубав и уважање према људима, врлине и унутрашње задовољство. Базедов је управљао Филантропином само до 1778 године, а тада се је посвађао са својијем колегама и оставио је завод, а отишао у Маскобу, Најде је и умро 1790 године. Послеје Базедова Филантропином је управљао Волке.

Поука и васпитање у Филантропину, поред свију великијех обећавања Базедова, нијесу дали жељени резултат. Ушљед тога што поука није била довољно озбиљна, питомци нијесу добијали никакве навике на озбиљан труд. Они су већином излазили из завода без икаквог озбиљног знања. Осим тога, онај начин религијозног и наравственог васпитања, који се је практиковао у Филантропину, није био кадар, да код питомаца изради дубока религијозна и наравствена осјећања. Они су излазили из завода са површнијем религијозним и наравственим појмовима. То је брзо било опажено — и Филантропин је почео мало по мало да пада и да пусти.

Поред свега овога, он је имао велик и плодотворан значај за школу. Први радници Филантропина били су душевно одани своме педагошком послу и тијем су показали, како се у опште према томе послу треба односити. Многа лица, која су радила у Филантропину, пренијела су доцније свој педагошки рад и међу другијем народима.

Филантрописти старали су се, да изагнају из школе бијење и грубе казне, којијема су усрдно прибјежавали учитељи

старога кова; они су се старали, да код ученика развију вољу и љубав за учење; они су још учинили знатну услугу и физичком васпитању дјеце тијем, што су увели у број предмета и гимнастичке вјеџбе и што су ослободили дјецу од тијесног одијела, које је ушло у обичај од времена Луја XIV. Осим тога филантрописти истакли су праву цијељ поуке и васпитања — *хуманитарност*. Они су пак у свој опширности примијенили и очигледност у настави и тијем су знатно помогли, да се тај принцип у поуци одомаћи.

Фридрих фон — Рохов.

Фридрих фон — Рохов (1734—1805) може се сматрати као најбољи представник филантрописта. Он је младост своју провео у војничкој служби, а кад му је било 25 година, он се је потпуно одао науци и раду око народне просвјете, због чега је и добио име реформатора и оца прускијех народнијех школа. Пруски краљ Фридрих Велики молио је Рохова, да прими у своје руке управу свију прускијех народнијех школа; но он се је одрекао од ове почасне дужности и остао је да ради у корист школа, које је он сам отворио на својијем имањима. Ево како он сам приповиједа о побудама, које су га покренуле да уређује народне школе:

„Два љета заустонице, 1771 и 1772 године, падала је непрестано киша, пропало је све сијено и сви усјеви; настала је глад, заразне болести почеле су да тамане и народ и марву. Ја сам се бринуо да помогнем, колико сам могао, и ријечју и дјелом, јаднијем становницима сусједнијех села. Позвао сам варошког љекара и одредио сам му плату, да бесплатно лијечи болесне сељаке и даје им љекарства. Он је и писмено и усмено давао сељацима упутства, како се може ограничити епидемија. Али нагубне предрасуде, љеност и сујевјерство, удружено с потпунијем незнањем, осујећавали су све моје добре намјере. Сељаци нијесу ишли к љекару, нити су употребљавали љекарства, која су од љекара или од мене добијали. Умјесто тога, они су тајно употребљавали различита бапска средства: ишли су к бајалицама, бабама, млинарима и т. д., плаћали су им новац и — умирали су. Ето какве су пошљедице незнања! Ко ће пребројити сву штету која од тога долази! Незналица не умије да помогне себи, не зна што му је корисно, а што штетно, због чега и постаје жртва сваке случајности. Тужав и замашљен сједио сам ја једанпут за писаћијем столом и цртао

Рохова напредовале су. Многи учитељи и надзорници посјећивали су ове школе да би се упознали с методом Рохова. Многе народне школе, осниване су по плану овијех школа. „Упутство за народне учитеље,“ које је пруска влада издала 1773 године састављено је по настојавању Рохова.

Фелбигер и Киндерман (Шулштајн).

Фелбигер и Киндерман имају велики значај за историју народне поуке у Аустрији. Они такође имају значај и за историју народне поуке у Русији, јер оно уређење, које су они дали аустријском народнијем школама, послужило је као образац за „Правила о народнијем школама“, која су састављена по заповијести царице Катарине II-ге.

Иван Игњатије Фелбигер био је најприје свештеник, а затијем прота у Сегану у Шлезији. Он је био изненађен народнијем незнањем у томе округу, и ријешо се је, да помогне младежи, за коју се нико до тада бринуо није. Да би се упознао с уређењем народнијех и учитељскијех школа код протестаната, он је потајно посетио Берлин. Пошто је видио да је то уређење добро, он се је заузео код својега духовнога старешине у Шлезији, да добије дозволу, да може послати неколико младијех католика у Берлинску учитељску школу; ови млади људи били су доцније први учитељи у основнијем школама, које је Фелбигер отворио у Сеганском округу.

Године 1765 Фелбигер је саставио „Правила за римокатоличке народне школе у Шлескијем варошима и селима“. Ова је правила потврдила аустријска влада.

Год. 1772 Фелбигер је издао потанко „Упутство“ за учитеље, које је носило наслов „Особине, поука, владање добросавјеснијех учитеља, које је потребито да би се младежи могла дати корисна поука у основнијем школама по варошима и селима, на основу правила за народне школе у Шлезији.“ У предговору ове књиге, између осталог, говори се ово: „Школа неће постићи ничега доброга, ако буде само оптерећавала дјечије памћење и мучила их учењем на памет; све што дјеца уче, морају разумјети и примијенити на дјело; због овога поука учителева мора бити разумљива и учитељ мора бити у стању да контролише, да ли су заиста дјеца потпуно разумјела и усвојила оно што им је предавано, и могу ли она то примијенити“ . . . „Да би учитељ оцијенио велики значај свога позива, треба да разумије и да памти, да школском поуком треба

постићи то, да од те дјеце постану корисни чланови државе, разумни људи, поштени хришћани, т. ј. прави учесници временог и вјечног блаженства“ ...

Да би се поука развијала практично и успјешно учитељ се мора придржавати ових правила:

1. Дјеца се морају поучавати заједнички, а не свако на по се;

2. Учитељ се мора згоднијем питањима увјерити, да ли су заиста ученици разумјели и усвојили оно, што им је предавано;

3. При учењу на памет учитељ се мора придржавати тако званог *азбучнога метода*, који се састоји у томе, да се оно, што треба научити напише на табли почетнијем писменима сваке ријечи, па ученици по тијема писменима понављају оно, што треба добро да упамте;

4. Треба употребљавати *таблице*, на којијема је у форми програма или плана написано оно, што ученици морају научити и усвојити.

(Употребљавање азбучног метода и таблица позајмио је Фелбигер из Берлинске Учитељске Школе, кад је ову једном приликом походио).

Фердинанд Киндерман (Шулштајн), био је родом Чех и служио је као свештеник у јужној Чешкој. Педагошку спрему добио је у Сегану код Фелбигера и Ду Реа. Он је упознао с његовијем методом. Он се је енергички залагао за увођење овог уређења школа у Чешкој. Поред свега тога што су прилике тадашње биле врло незгодне за његов рад, он је опет положио тврд основ народнијем школама у Чешкој и тако је уредио своју парохијалну школу у Каплицу, да је могла служити за примјер. Он је увео у народну поуку и различите ручне радове, као: предење, шивење, воћарство, пчеларство и и т. д. Царица Марија Тереза признала је његове заслуге тијем, што му је дала племство и име „Шулштајн“ (Камен школе). Осим тога, она је повјерила њему и Фелбигеру управу над школама у држави.

Године 1774 Шулштајн и Фелбигер издали су „Општа школска правила о њемачкијем основнијем, главнијем и селскијем, школама за све царско-краљевске наслједне земље“. По тијем „Правилима“ ријешено је било, да се уреде три врсте њемачкијех школа:

1. *Нормалне школ*: по главнијем градовима сваке покрајине, као више реалне школе, које су могле служити за углед. У тијем школама спремали су се учитељи за

2. Главне школе, које су постојале у повећијем варошима и манастирима, тако да је у сваком округу била бар по једна школа, и

3. Просте основне школе у свијем мањијем варошима, трговачкијем мјестима и селима.

У нормалнијем школама предавали су:

1. Вјеронауку по прописаноме катихизису;
2. Азбуку, сријецање, читање, правопис и краснопис, рачун;
3. Науке и вјештине; њемачки језик, историју, земљопис, природне науке; основе геометрије, механику, пољопривреду, грађевинство и т. д;

4. Онијема који су се спремали за учитеље: о особинама, учењу и владању добросавјеснијех учитеља, методику, о управљању школом и о вођењу рачуна.

У простијем основнијем школама учили су:

1. Вјеронауку, св. историју и наравственост;
2. Читање, писање и рачун;
3. Упутство за газдинство, које је потребито сељаку.

Од Песталоција до нашијех дана.

Хенрих Песталоције.

С Песталоцијем почиње се нови период у историји васпитања и поуке. И ако су још филантрописти и Русо истакли мисао, да васпитање и поуку треба удељавати према дјечијој природи, опет нико није тако предочио законе развића човјечије природе као Песталоције. Идеје Песталоцијеве о природи дјечијој и о њиховом цјелисходном васпитању развили су његови пошљедовачи, педагози XIX-га вијека.

Хенрих Песталоције родио се је 12 јануара 1746 године, у Цириху. Отац му је био лекар, а мајка — кћи једног земљорадника. Кад му је било 5 година остао је сироче без оца, те се је о њему бринула мајка и једна вјерна слушкиња. Овакво васпитање, којијем су руководиле само женске, није могло да не удари свој печат на будући карактер Песталоцијев: „Ја сам растао, говори он, под буднијем надзором добре мајке и није ми било могуће да стечем одважан и чврст карактер, који ми је био веома потребит, нарочито кад се узме у обзир моја слабост и женска њежност мојега ја... Ја сам видио свијет само у толико, у колико се је ширила мала собица моје мајке, а доцније — у колико се је ширила ништа виша школска соба; прави живот човјечији био ми је тако непознат, као да ја није сам у томе свијету ни живио.“

Код Песталоција почела се је рано будити осјетљивост и бујна машта. Он је с пламеном чежњом тежио онамо, куда га је вукло његово осјетљиво срце. Према људима односио се је увијек с повјерењем и саучешћем.

Као дијете и младић он је често проводио вријеме код својега дједа, у једном селу близу Цириха. Ту се је он упознао с народнијем невољама и јако је заволио народ.

Ради науке он је ступио у циришку гимназију. О својем школском животу он овако прича: „У играма ја сам био невјештији и неокретнији од све школске дјеце. То је често давало повода мојим друговима, да се нада мном изругивају. Поред свега тога већина ученика вољела ме је због моје добротe и услужљивости“.... „И ако су ме држали за једнога од најбољих ученика, ја сам чинио веома грубе и бесмислене погрешке, какве не би учинио ни најслабији ученик. Ја сам живо и тачно схваћао суштину наставног предмета, али облик, у коме се је он предавао, мене се је мало тицао. У некијем предметима ја сам био пред мојијем друговима, а у некијем — остајао сам далеко иза њих.“ Још као ученик гимназије он је превео једну Демостенову бесједу, тај је пријевод био штампан.

Неки наставници сликали су са заносом врлине старијех Грка и Римљана. То је било доста да се Песталоције занесе, те, заједно са неколико другова, почне помишљати, да им подражава. „Поред свега тога, говори Песталоције, што смо били још дјеца, и што смо добили врло површно знање о величини грчкога и римскога грађанскога живота, ми смо уображавали, да смо одлично спремљени, да створимо такав исто грађански живот у једноме од швајцарскијех кантона.“

Песталоције се најприје спремао за свештенички чин. Он је замишљао, да ће као пастор бити у стању, да учи и поправља народ. Но природена стидљивост сметнула му је, да ту своју жељу оствари. Кад је прву проповијед говорио, он се је тако збунио, да се је одмах увјерио, да за тај рад баш ништа не вриједи. Затијем је почео да учи права, мислећи да ће тијем путем, као јавни радник, моћи користити народу, и упознао се је с научењаком Блунчлијем, који је тада био на гласу. Овај потоњи, умирући, позвао је к себи Песталоција и рекао му је: „Ја умирем; ти остајеш остављен самоме себи, за то те молим, да се прођеш рада, који, благодарећи твојој добродушности и слијепој повјерљивости према свакоме, може да те доведе до јаднијех пошљедица. Тражи мирније поље за рад. Пошто немаш човјека, који би ти искрено и истинито помагао, немој ни пре-

дузимати опширан рад.“ Из овога се види, да је Блунчлије разумио Песталоцијев карактер и да је тачно погодио, какве га промјене судбине чекају.

Послије смрти Блунчлијеве Песталоције се разболи и то највише због претјераног умнога рада, те је морао напустити занимање и поћи, ради поправке здравља, на село. Овдје се је упознао како се води сеоско газдинство, те је и сам замислио, да своје газдинство заведе. Купио је неколико рала баштине близу села Бира, у кантону Аргау, ту је оградио кућу, коју је назвао „Нови двор“, оженио се кћерком једнога циришкога трговца и одао се је газдинству. Но газдинство му је ишло рђаво и само му је чинило штету. Он већ почне да се нуждава. Нужда, коју је сам трпио, подсјети га на још већу нужду, коју трпе јадни сељаци, те, заборавивши самога себе, стане тежити, да „истргне сељаке из мреже невоље“.

Он је био увјерен, да људи све невоље трпе због незнања, и ријешо се је, да у Новоме двору отвори васпитни завод за сиромашну и напуштену дјецу. Пошто је прочитао Русовљевог „Емила“, још се је боље утврдио у својој намјери. „Пошто сам прочитао „Емила“, говори он, био сам доведен до ентузијазма; ја сам срањивао моје домаће и школско васпитање с онијем захтјевима, које је изнио Русо за васпитање својега Емила. Мени се је учинило, да је домаће и школско васпитање цијелога свијета потпуно изнаоначено, и да се може поправити само тијем, ако се остваре Русовљеве идеје“.

Године 1775 био је отворен у Новоме двору институт за сиромашну дјецу. Скупило се је више од 50. дјеце. Сва су она била каљава, нечиста и наравствено покварена. Песталоције био је за њих и отац, и васпитач, и учитељ, па и слуга. Љети су се дјеца морала занимати пољскијем радовима, а зими — занатима, а уз то им је Песталоције предавао читање, писање, рачун и друге предмете. Расходи за издржавање подмиривани су добровољнијем приловима, а особито онијем, што би се добило за ученичке израђевине. Али је институтско газдинство ишло рђаво, а ученичке израђевине, разумије се, нијесу могле да се упореде и да се натјечу с фабрикантима, па и осим тога, једновремено занимање занатима и науком у школи није умјесно. Положај Песталоцијев и његовога института био је врло тежак. Сам Песталоције више пута се ограничавао на врло оскудну храну, само да нахрани своје ученике. Институт није могао дуго да постоји. Послије пет година опстанка он је био затворен (1780 год.). Непријатељи су

почели гледати на Песталоција као на сметањака и уображеног луду. „Но и поред тога увредљивога смијеха људи, који су ме одбацили, посред громкијех узвика: „Јаднице, ти ни самоме себи нијеси у стању помоћи ни колико један потоњи надничар, а уображаваш, да можеш помоћи народу!“ — Посред тијех увредљивијех подруживања, која сам на свачим устима читао, моје узбуркано срце није престајало тежити к јединој цијељи — да затисне извор сиромаштине, у коју је пао био народ“....

Радња у васпитноме заводу у Новоме двору није за Песталоција и за потомство остала без пошљедица. Васпитавајући дјецу, он је практички проучавао њихов карактер и законе њихова развића. Као плод тога проучавања појавили су се афоризми, под насловом: „Вечерњи часови пустињака,“ који су штампани године 1780 у листу „Ефемериди,“ који је издавао Изелин.

Привешћемо овде неке главније од тијех афоризама, тијем прије, што они служе као сјеме, које се је развило у доцнијим Песталоцијевим дјелима:

„Пастири и учитељи народа, познајете ли ви човјека? да ли ви сматрате за своју дужност, да познате човјекову природу и назначење? —

„Сви су људи по природи својој радни међу собом и имају само један пут за достигнуће овога назначења. Природне способности свију и свакога морају бити развијене до чисте човјечанске мудрости. У томе се састоји *оштите човјечанско образовање, и оно мора претходити свакоме стручном и сталешком образовању.*“

„Оне способности, које су добивене од природе, развијају се и унапређују вјецбањем.“

„Духовне силе дјетета не смију бити заношене у далеке *пуће* просторе, прије него очврсну вјецбањем на ономе, што је близу и своје.“

„Круг знања почиње се с онога што је близу нас, па се шири мало по мало, концентрички.“

„Стварна знања морају претходити учењу ријечи.“

„Сва мудрост човјечија почива на сили срца, које је добро и које се покорава истини.“

„Као год што изучавање и разумијевање онога што је близу мора претходити изучавању и разумијевању онога што је далеко, тако исто и образовање породичкијех врлина мора претходити образовању врлина грађанскијех. Али и од оца и од матере ближе нам је — Бог. Он је оно што је најближе човје-

чанству. Вјера у Бога то је однос чистог и повјерљивог осјећања човјечанства према очинскоме осјећању Бога. Та вјера није пошљедица нити резултат научне мудрости, но чисто осјећање простоте и невиности. Дјетињско осјећање и покорност није пошљедица завршеног васпитања, но најранији и први основ свега људскога васпитања.“

„Вјера у Бога освештава и учвршћава везу између дјецe и родитеља, везу између поданика и господара; невјерност руши сваку везу и уништава сваки благослов.“

„Слобода почива на правичности, правичност пак на љубави; шљедователно, слобода почива на љубави“.

„Породична правичност, најчистија, најблагословенија, извире из љубави“.

„Чисто дјетињско осјећање јест прави извор слободе, која почива на правичности, а чисто отачаско осјећање јест извор силе сваке владе, која је довољно племенита и узвишена, да чини правосудје и добра и да љуби слободу. Извор пак за правичност и благослов свега свијета, извор љубави и братскога осјећања свега човјечанства почива на великој идеји религије, — да смо ми сви дјеца Божија и да вјера у ту истину јест чврст основ блаженства васионе. Највећа несрећа свијета јест та, кад човјечанство изгуби синовље осјећање према Богу, јер то чини, те постаје немогуће очинско васпитање од стране Бога; у успостављању пак тога изгубљеног синовљега осјећања састоји се искупљење изгубљене дјецe Божије на земљи“.

„Вечерњи часови“ постигли су успјех. Пријатељи су савјетовали Песталоција да продужи књижевне радове. Он је узео Мармонтелове приповијетке, почео их је прочитавати и по угледу на њих саставио је неколико приповиједака, али тијем радом био је незадовољан и уништио га је. Најпослије, у његовој машти почеле су се стварати слике из сеоскога живота, и за неколико недјеља он је написао причу „Линхард и Гертруда, књига за народ.“ Линхард је зидар, слабокарактеран и пијаница; Гертруда је његова жена; она се бори са сиромаштином тако јуначки, да јој је то јунаштво могла улићи само вјера у Бога и љубав према дјеци. Она хоће да поправи свога мужа; али њему се је тешко ослободити из мреже, коју му је разапео кмет и други посјетиоци крчама. У тренутку туге она се обраћа судији, да је заштити и да јој помогне и открива му злоупотребе кмета и његовијех другова. Судија намјерава, да помоћу свештеника, учитеља, Гертруде и неколико другијех сељака, преуреди читаво село, које је пало у разврат. Поред